

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Ida Thörnqvist

Det kunde ha varit värre

- En studie om det psykiska våldets straffbarhet inom ramen för brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Linnea Wegerstad

Termin för examen: Period 1, VT2020

Innehållsförteckning

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställning	6
1.3 Teoretiska utgångspunkter	6
1.4 Avgränsningar	8
1.5 Metod och material	9
1.5.1 Uppsatsens kunskapsområde	10
1.5.2 En rättsdogmatisk metod	11
1.5.3 En empirisk studie	11
1.6 Forskningsläge	13
1.7 Disposition	14
2 KUNSKAPSOMRÅDET	16
2.1 Vad är våld i nära relationer?	16
2.2 Vem är våldsutsatt?	17
2.2.1 Stereotyper kring våld och våldsoffer	17
2.2.2 Psykiskt våld i statistiken	18
2.3 Våldets normaliseringsprocess	20
2.3.1 Förövarens strategi	21
2.3.2 Offrets strategi	22
2.4 Psykiskt våld	22
2.4.1 Kontroll och isolering som våldsmekanism	23
2.4.2 Hot och skrämsel	25
2.4.3 Degraderande och förödmjukande beteende	26
2.4.4 Materiellt våld	27
2.4.5 Ekonomiskt våld	28
2.4.6 Digitalt våld	28

3	GROV FRIDSKRÄNKNING OCH GROV KVINNOFRIDSKRÄNKNING	30
3.1	Ett fridskränkingsbrott införs	30
3.1.1	Normaliseringsprocessen i centrum	30
3.1.2	Normaliseringsprocessens slutliga betydelse	32
3.1.2.1	Kvinnofridspropositionen	32
3.1.2.2	Det icke-straffrättsliga våldet	34
3.2	Straffrättslig reglering	34
3.2.1	Närståendebegreppet	35
3.2.2	Flera brottsliga gärningar	36
3.2.3	Fridskränkingsrekvisiten	37
3.2.3.1	Upprepad kränkning av offrets integritet	38
3.2.3.2	Ågnade att allvarligt skada offrets självkänsla	39
4	DET PSYKISKA VÅLDET OCH BROTTSKATALOGEN	41
4.1	Inledning	41
4.2	Kontroll och isolering som våldsmekanism	41
4.2.1	Kontrollerande gärningar	41
4.2.2	Isolerande gärningar	42
4.2.3	Passivt fysiskt våld	43
4.3	Hot och skrämsel	45
4.3.1	Hot och tvång	45
4.3.2	Skrämsel	47
4.4	Degraderande och förödmjukande beteende	49
4.5	Materiellt våld	52
4.6	Ekonomiskt våld	53
4.7	Digitalt våld	54
5	RÄTTSFALLSSTUDIE	57
5.1	Inledning	57
5.2	Brottsliga gärningar	57
5.2.1	Psykiskt våld i åtalet	57
5.2.2	Brottsliga gärningar	58
5.3	Domstolens bedömning av det psykiska våldets allvar	61
5.3.1	Enskilda gärningar	62
5.3.2	Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning föreligger	63
5.4	Normaliseringsprocessen och våldets konsekvenser	66
5.4.1	Trovärdighetsbedömning	66
5.4.2	Hela den utsattas situation	67
5.4.3	Skadeståndsbedömningen	68

6 ANALYS	70
6.1 Brottskatalogen	70
6.1.1 Kontrollerande och isolerande gärningar	70
6.1.2 Hot och skrämning	71
6.1.3 Degradation och förödmjukande beteende	71
6.1.4 Materiellt våld	72
6.1.5 Ekonomiskt våld	73
6.1.6 Digitalt våld	73
6.1.7 Sammanfattningsvis	73
6.2 Värdering av det psykiska våldet	75
6.3 Normaliseringsprocessen och det icke-kriminaliserade psykiska våldet	77
6.4 Diskussion och slutsats	80
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	84
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	91

Summary

Domestic violence can occur in different types of relationships and follows the same pattern regardless of the parties' sexuality or inherent power relationship. The violence can be physical, mental or sexual. It is through a constant shift between violence and warmth that the actions are normalized in the relationship, the normalization process. The victim adapts to the perpetrator to avoid more violence. The boundaries of what is normal in a relationship shift, which means that the violence gradually worsens. Victims of domestic violence describe the vulnerability to mental violence as "it could have been worse". Based on knowledge and research of domestic violence, we know that it is the mental violence that destroys the victim's self-esteem and self-confidence which decreases the likelihood of the victim to come forward and leave the relationship.

For domestic violence to be criminal it is required that the perpetrator has committed criminal acts listed in the law against domestic violence. Given that the deeds have been part of a repeated violation of the person's integrity and have been capable of damaging the person's self-esteem. Thus, a prerequisite is that the criminal acts criminalize the psychological violence perpetrated in domestic violence, which the acts to some extent does. But the very behavior to control and isolate the victim is not punishable by any criminal acts. Instead, consideration of controlling behavior is possible in assessing whether acts have been committed to injure the victim's self-esteem. But for such consideration to be possible, it is necessary that the criminal acts are substantiated and of a certain seriousness. By not criminalizing the psychological violence committed in close relation, the criminal law reproduces a notion that the violence is not punishable, "it could have been worse". Similarly, criminal law, both in theory and practice, reproduces stereotypes about who is the victim of domestic violence.

Sammanfattning

Våld kan förekomma i olika typer av relationer och följer samma mönster oavsett parternas sexualitet eller inneboende maktrelation. Våldet kan vara fysiskt, psykiskt eller sexuellt. Oavsett våldsform så är det genom en systematisk växling mellan våld och värme som våldet normaliseras i relationen, vilket kallas normaliseringsprocessen. Den utsatta anpassar sig till förövaren för att undvika mer våld. Gränserna för vad som är normalt i relationen förskjuts i takt med att våldet successivt förvärras. Våldsutsatta beskriver utsattheten för psykiska våld med ord om ”att det kunde ha varit värre”. Utifrån kunskap och forskning om våld i nära relationer vet vi att det psykiska våldet bryter ner den utsattas självkänsla och självförtroende vilket möjliggör grövre fysiskt våld, och förhindrar att offret lämnar relationen.

För att brott om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning ska föreligga krävs att förövaren har begått en brottslig gärning enligt brottets brottskatalog mot en närstående person. En förutsättning är således att de brottsliga gärningarna kriminaliserar det psykiska våld som utövas vid partnervåld, vilket gärningarna till viss del gör. Framställningen i uppsatsen visar att själva beteendet och det förövaren syftar till att uppnå med att kontrollera och isolera den utsatta inte är straffbart genom brottsliga gärningar. Istället är en beaktning av det kontrollerande beteendet möjligt vid bedömningen om gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och varit ägnade att allvarligt skada den utsattas självkänsla. Det sker således en beaktning av icke-kriminaliserat beteende, psykiskt våld. Men för att en sådan beaktning ska vara möjlig krävs att de brottsliga gärningarna är styrkta och är av en viss kvalificering. Genom den bristande kriminaliseringen av psykiskt våld i nära relation reproducerar straffrätten en tanke om att våldet inte är värt att bestraffa, ”det kunde ju ha varit värre”. På samma sätt reproducerar straffrätten, både i teori och praktik, stereotyper om vem som är våldsutsatt.

Förord

När jag gick i fjärde klass fick jag boken ”Gömda” av min mormor. Boken är skriven av Liza Marklund och handlar kortfattat om en kvinna som blir misshandlad av sin man. Genom boken förstod jag att hemmet som ska vara en trygg plats, kan bli den farligaste platsen på jorden. Sen dess har våld i nära relationer och jämställdhet varit mitt huvudsakliga fokus. Det är tack vare den jag beslutade mig för att studera juridik, och har lyckats hålla motivationen uppe genom dessa år. Under min studietid engagerade jag mig i Lunds Kvinnojour. Vid ett av mina första utbildningstillfällen på juren fick jag en ny viktig insikt: Det är inte enbart män som utövar våld mot kvinnor, utan våld kan förekomma i alla relationer. I takt med att min kunskap om våldets uttryckssätt vuxit har även frustrationen över våldets fortgående gjort det. En viktig aspekt som enligt mig är vetskapen om att våld inte bara är fysiskt. Det fysiska, dödliga, våldet möjliggörs genom normaliseringsprocessen och ett inledande psykiskt våld. Jag skrev mitt examensarbete om det psykiska våldets straffbarhet inom ramen för brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, för att belysa det psykiska våldets straffvärde.

Jag vill tacka min handledare Linnea Wegerstad som stöttat och motiverat mig när jag tvekat på uppsatsens riktning. Stort tack till Clara och Mathilda som hjälpt mig med korrekturläsningen. Ett extra stort tack till Timothy, min tryggaste plats, för språkförbättring och bollplank genom examensarbetet och livet. Och mormor såklart, för boken och drivkraften.

Stockholm, maj 2020

Ida Thörnqvist

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Hbtq	En svensk akronym för homosexuella, bisexuella, trans- och queerpersoner
HD	Högsta domstolen
HGO	Göta hovrätt
HNN	Hovrätten för Nedre Norrland
HSB	Hovrätten över Skåne och Blekinge
HSV	Svea hovrätt
HVS	Hovrätten för Västra Sverige
HÖN	Hovrätten för Övre Norrland
NCK	Nationellt centrum för kvinnofrid
Prop.	Proposition
RFSL	Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Brotten grov fridskränkning och kvinnofridskränkning infördes i brottsbalken den 1 juli 1998. Bestämmelserna syftar till att beakta det särskilt straffvärda i upprepad och systematisk våldsutövning mot en närstående person.¹ De senaste tio åren har antalet anmälda, uppklarade och lagförda brott om grov kvinnofridskränkning minskat i antal.² En studie utförd av Brottsförebyggande rådet³ som publicerades 2019 visar att minskningen av antalet anmälningar beror på förändrade rutiner vid anmälningstillfället. Brotts handlingar registreras i högre grad som underbrott vid upptagande av anmälan. Målsättningen är att utredare och åklagare ska samla ihop underbrotten till grov kvinnofridskränkning om det finns anledning att anta att sådant brott begåtts. Men en sådan uppsamling verkar inte ske i den utsträckning det är tänkt.⁴ Studien visar även att antalet fällande domar har minskat, men i relation till antalet väckta åtal har fällandegraden ökat. Förekomsten av fysiskt våld är enligt rapporten en förutsättning för väckande av åtal. Andra former av våld är inkluderade i åtalen men kan inte själva konstituera grov kvinnofridskränkning.⁵

Det fysiska, stundtals dödliga, våldet är det våld som oftast syns i samhällsdebatten. Våld i nära relationer börjar i många fall med att det psykiska våldet gradvis trappas upp genom att den utsatta kontrolleras och isoleras. Det psykiska våldet normaliseras vilket följaktligen möjliggör en normalisering av fysiskt våld.⁶ Det psykiska våldet är inte alltid kombinerat med fysiskt våld, utan i en del fall övergår aldrig det psykiska våldet i fysiska

¹ Jareborg m.fl. (2015), s. 64.

² Brå 2019:8, s. 6.

³ Hädanefter: Brå

⁴ Brå 2019:8, s. 8-10.

⁵ Ibid, s. 13-14.

⁶ Holmberg och Enander (2011), s. 23.

övergrepp.⁷ Kunskap om våldets uttryckssätt och vem som är våldsutsatt är viktigt för att identifiera våldet. Brå studerar utvecklingen avseende brottet grov kvinnofridskränkning, men partnervåld existerar inte enbart i heterosexuella relationer utan förekommer i alla typer av relationer.⁸ Det finns därför anledning att tro att de tendenser Brå uppmärksammat även gäller för brottet grov fridskränkning.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att utifrån kunskap om våld i nära relationer undersöka och analysera i vilken utsträckning psykiskt våld och normaliseringsprocessen beaktas i brottskonstruktionen grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, 4 kap. 4a § BrB. Uppsatsen ämnar ställa kunskap om psykiskt våld i nära relationer mot den rättsliga konstruktionen av brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning och mot den rättsliga praktiken i form av åklagare och domare. Syftet har brutits ner i fyra frågeställningar:

- Omfattar brottskatalogen i 4 kap. 4a § det psykiska våld som utövas vid våld i nära relationer?
- Förekommer det psykiska våldet i åklagarens gärningsbeskrivning?
- Hur värderar domstolen det psykiska våldet i domskälen?
- Förekommer det att domstolen tar hänsyn till normaliseringsprocessen i domslutet?

1.3 Teoretiska utgångspunkter

Mäns våld mot kvinnor är ett globalt samhällsproblem och kunskap är en av de viktigaste faktorerna för att motverka våldet. Genom att synliggöra våldet

⁷ Brå 2014:8 s. 6-8.

⁸ Heimer m.fl. (2020), s. 13., Nordborg (2020), s. 72-73.

blir tänkbara lösningar på problemet möjliga.⁹ Mäns våld mot kvinnor utgör ett eget tvärvetenskapligt kunskapsområde och kunskap om våldets omfattning, konsekvenser och uttryck är nödvändiga för alla som möter våldsutsatta, däribland rättsväsendet.¹⁰ Den första utgångspunkten för uppsatsen är att offer för våld i nära relationer utsätts för något som kallas sexualiserat eller könsrelaterat våld. Våldet drabbar den utsatta på grund av den parrelation den utsatta har.¹¹ Det finns olika förklaringsmodeller till våldets utövande där könsmaktsordningen och den strukturellt manliga dominansen i samhället ofta anges som våldets primära orsak. Så må vara fallet, men våldet är framförallt ett uttryck för maktutövning. Våld förekommer i såväl hetero- som hbtq-relationer, men har framförallt uppmärksamats i den heterosexuella kontexten. Våldet är könat eftersom det möjliggörs genom parternas parrelation, inte på grund av parternas kön.¹² Den andra utgångspunkten i uppsatsen är att våld kan förekomma i alla typer av relationer, oavsett parternas kön eller sexualitet.

I en våldsam relation förekommer ofta psykiskt, fysiskt och sexuellt våld. Det dödliga våldet inträder ofta inte förrän den våldsutsatta bryter upp från relationen.¹³ Det grova fysiska våldet möjliggörs i en relation då våldet successivt normaliserats och förvärrats. Inledningsvis försvarar förövaren ofta sitt kontrollerande beteende som oro och svartsjuka. Den utsatta uppfattar detta som omtänksamt och beskyddande. Successivt förvärras kontrollen och det psykiska våldet blir grövre. När det psykiska våldet normaliserats och den utsatta brutits ner psykiskt, inträder ofta det fysiska våldet.¹⁴ Kunskap om våldets normaliseringsprocess är den tredje utgångspunkten i uppsatsen. Teorin präglade kvinnovåldskommissionens arbete med det lagförslag som slutligen resulterade i brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, 4 kap. 4a § BrB.¹⁵

⁹ Eliasson och Ellgrim (2006), s. 5.

¹⁰ Heimer m.fl. (2020), s. 13.

¹¹ Granström (2004), s. 8.

¹² Nordborg (2020), s. 72-73.

¹³ Eliasson och Ellgrim (2006), s. 30-31.

¹⁴ Ibid, s. 44-45.

¹⁵ SOU 1995:60, s. 102-103.

Den fjärde utgångspunkten i uppsatsen är den valda definitionen av psykiskt våld. Att bryta ner våldet i enskilda gärningar är svårt eftersom det först är när gärningarna placeras i kontexten som dess allvar förstås. Det råder i forskningen delade meningar om vilka gärningar som utgör psykiskt våld och hur det psykiska våldet ska definieras.¹⁶ Min valda definition är att psykiskt våld är de handlingar som begås i syfte att kontrollera en annan människa utan att förövaren med fysiska medel skadar den utsatta. Det psykiska våldet kan däremot innefatta fysiskt våld mot materiella ting eller fysiska konsekvenser som depression och sömnbrist hos den utsatta. Målet med den operationella definitionen är att belysa praktiker snarare än att ta fram en heltäckande definition.

1.4 Avgränsningar

Uttrycket ”mäns våld mot kvinnor i nära relationer” är ett begrepp som ofta används för att beskriva det våld en man utövar mot en kvinna som han lever tillsammans med i en nära relation. Begreppet riskerar att osynliggöra våld som förekommer i icke heterosexuella relationer. Jag har därför valt att använda det könsneutrala begreppet ”våld i nära relationer”. Begreppet våld i nära relationer är dock inte oproblemiskt. Mäns våld mot kvinnor är ett samhällsproblem och bör inte förringas, inte heller kan problemet studeras som ett könsneutralt fenomen. En av utgångspunkterna i uppsatsen är att våldet som sker i en parrelation alltid är könat eftersom våldet möjliggörs på grund av att parterna lever i en relation tillsammans. Begreppet våld i nära relationer kan även innefatta våld som sker i andra familjerelationer än parrelationer men det är enbart våld i parrelationer som berörs inom ramen för uppsatsen. Relationen består därmed av att parterna är gifta, sambor eller har en flickvän/pojkvänsrelation. I syfte att variera språket i uppsatsen kommer även begreppet ”partnervåld” att användas.

¹⁶ Jfr. Eliasson och Ellgrim (2006), s. 22-23., Holmberg och Enander (2011) s. 23-24., Isdal (2018) s. 47-54.

Återkommande i uppsatsen är begreppet våld. För de fall våldet inte specificeras närmare syftar jag på alla typer av våld. Som bekant kan våld förekomma i alla typer av relationer. Därav använder jag en könsneutral beteckning på individer genomgående i uppsatsen. Med undantag för de fall då forskning eller statistik specifikt anger könstillhörigheten. Uttryck som offer, utsatt och förövare används frekvent. I den empiriska undersökningen använder jag begrepp som ”den tilltalade” istället för ”gärningsmannen” för att upprätthålla den könsneutrala beteckningen.

Brottet olaga förföljelse, 4 kap. 4b § BrB, berörs inte i uppsatsen. Brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning har en liknande konstruktion som brottet olaga förföljelse. Straffbuden diskuteras ofta i förhållande till varandra med anledning av att lagstiftaren avsett att skydda samma objekt. En jämförelsestudie av det psykiska våldets förekomst i de båda regleringarna hade därför varit intressant. Men föremål för uppsatsen är hur fridskränkingsbrotten hanterar det psykiska våldet i en nära relation, inte hur straffrätten gör det eller vad det kan finnas för andra typer av kriminalisering av psykiskt våld.

1.5 Metod och material

Givet syftet med uppsatsen är den indelad i tre delar. I den första delen redogörs, utifrån en tvärvetenskaplig metod, för kunskapsområdet våld i nära relationer. Begreppet kriminalisering betyder att en gärning genom lagstiftningen är belagd med en sanktion i form av straff.¹⁷ Men begreppet kriminalisering är bredare än så och bara för att en gärning är kriminaliserad i teorin behöver den inte vara det i praktiken. För att analysera kriminaliseringen avseende det psykiska våldet görs därmed en uppdelning mellan lagstiftningen i teorin och hur den hanteras i praktiken. Uppsatsen

¹⁷ Nationalencyklopedin: kriminalisering, < <https://www-ncse.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/kriminalisering>>, besökt den 20 maj 2020.

utgår från en rättssociologisk teori som syftar till att förklara och analysera rätten utifrån ”law in books” och ”law in action”.¹⁸ I den andra delen av uppsatsen, kapitel tre och fyra, analyseras hur psykiskt våld i nära relationer beaktas i själva brottskonstruktionen utifrån lagstiftningen, ”law in books”. En rättsdogmatisk metod används där lagstiftning, förarbeten och doktrin är de primära källorna. I den tredje delen av uppsatsen görs en empirisk studie där brottskonstruktionen analyseras utifrån hur domstolen visar förståelse för det psykiska våldet och normaliseringsprocessen vid åtal och dom, ”law in action”.

1.5.1 Uppsatsens kunskapsområde

Uppsatsens andra kapitel syftar till att ge kunskap om vem som är våldsutsatt, det psykiska våldets omfattning och framförallt vad psykiskt våld och normaliseringsprocessen är. Den definition av det psykiska våld som presenteras är genomgående för resterande delar av uppsatsen. För att problematisera kring vem som är våldsutsatt och våldets omfattning har uppgifter från intresseorganisationer använts. För att beskriva våldsutsattas upplevelser och definitioner av våld har studier från olika forskningsprojekt använts. Detta för att kunna ge en så nyanserad bild av våldsupplevelserna som möjligt. Det svenska statistiska underlaget avseende psykiskt våld i hbtq-relationer är begränsat till framförallt en studie. En amerikansk studie har använts i syfte att belysa våldets omfattning. Därav är studien inte direkt representativ i den svenska befolkningen men syftar till att belysa våldets utbredhet.

Arbetet avseende att definiera det psykiska våldet är baserat på studier och teorier avseende våldets uttryckssätt från författare med auktoritet inom området. Exempel på doktrin som använts är Carin Holmberg och Viveka Enanders böcker *”Hur går hon?”* och *”Varför går hon?”*. Kunskapsöversikten *”Mäns våld mot kvinnor”* som skrevs av Mona Eliasson och Barbro Ellgrim på uppdrag av Sveriges kommuner och landsting har

¹⁸ SOU 2004:3, s. 127-128.

också varit värdefull. Även Per Isdals bok *"Meningen med våld"* har varit av betydande vikt för att ringa in våldet. Kompletterande information har hämtats från intresseorganisationer som kvinnojourer och Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter¹⁹. Eftersom Eva Lundgren först lanserade teorin om normaliseringsprocessen har hennes forskning utgjort den grundläggande källan vid beskrivning av denna.

1.5.2 En rättsdogmatisk metod

Den rättsdogmatiska metoden går ut på att beskriva gällande rätt, med ledning av vedertagna rättskällor.²⁰ Det tredje kapitlet syftar till att beskriva gällande rätt. Inledningsvis redogörs för det psykiska våldet och normaliseringsprocessens betydelse vid instiftandet av brottet. Materialet utgörs av den offentliga utredningen och proposition som presenterats i samband med brottets instiftande. Därefter presenteras kritik som framförts avseende brotten och psykiskt våld i Monica Burmans avhandling *"Straffrätt och våld mot kvinnor"*. Avslutningsvis presenteras brottet grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning och dess rekvisit utifrån förarbeten, doktrin och praxis från Högsta domstolen.

I kapitel fyra analyseras vilka gärningar som kan anses vara kriminaliserade utifrån det psykiska våld som redogjorts för i uppsatsens andra kapitel. Med ledning av gällande rätt, förarbeten och doktrin analyseras vilka gärningar som vanligen begås vid utövande av psykiskt våld i nära relationer, som ingår i brottskatalogen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. I kapitel fyra görs ingen analys utifrån den empiriska studien.

1.5.3 En empirisk studie

Det femte kapitlet i uppsatsen syftar till att studera i vilken utsträckning psykiskt våld och normaliseringsprocessen beaktas genom brottskonstruktionen i praktiken, en analys av "law in practice". Databasen Juno har använts vid eftersökandet av avgöranden. Vid den inledande

¹⁹ Hädanefter: RFSL.

²⁰ Sandgren (2018), s. 49.

sökningen användes sökorden grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Hovrätten fungerar vägledande för tingsrätten varför studien begränsades till hovrättsavgöranden. Sökningen avgränsades till avgöranden meddelade under 2019 och totalt 347 träffar visades. Ett antal avgöranden exkluderades på grund av att de var dubletter, avsåg andra brott än brotten i 4 kap. 4a § BrB eller inte avsåg fridskränkning i en parrelation. Det finns en risk att databasen inte haft samtliga hovrättsavgöranden tillgängliga och att avgöranden inte träffats av sökorden. Den empiriska studien syftar inte till att ge ett uttömmande bild av hur det psykiska våldet hanteras i det svenska rättssystemet. Syftet är att på ett generellt plan belysa i vilken utsträckning det psykiska våldet och normaliseringsprocessen beaktas vid åtal och dom om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.

Totalt har 119 relevanta hovrättsavgöranden undersökts. Den empiriska studien är uppdelad i två delar, där den första delen är kvantitativ. Eftersom syftet är att undersöka förekomsten av gärningar i det psykiska våldets brottskatalog i åtalen, delades avgörandena upp i fyra kategorier. Åtalen kategoriserades utifrån vilken typ av våld som framförallt inkluderats i åtalet om grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning. Kategorierna är ”enbart fysiskt våld”, ”framförallt fysiskt våld”, ”framförallt psykiskt våld” och ”enbart psykiskt våld”. Därefter undersöktes vilka gärningar av det psykiska våldet som inkluderats i gärningsbeskrivningen och resultaten sammanställdes i ett ark i Excel. Därefter angavs huruvida åtalet resulterat i en fällande dom eller inte. Om inte ställdes de naturliga frågorna varför och hur bedömdes gärningarna istället. Den kvalitativa studien inleds genom att domstolens bedömning av våldets allvarlighet analyserades i de ogillande domarna. Resultatet jämfördes med hur domstolen resonerat i fällande domar. Därefter ställdes frågan på vilket sätt domstolens förståelse för normaliseringsprocessen kom till uttryck i domsluten, och om det psykiska våldet beaktades i någon mån utöver de brottsliga gärningarna. Här sker en studie av skillnaden i tingsrättens och hovrättens bedömning i ett mål där den tilltalade var en kvinna. Det är det enda fallet som tingsrättens bedömning berörs i uppsatsen. Övriga exemplifieringar avser enbart yrkanden och dom i

hovrätten. Notera att de avgöranden som hänvisas till i den löpande texten i rättsfallsstudien utgör exempel på fall när åtalet avsett en viss typ av gärning eller domstolen bedömt en gärnings allvarlighet på ett visst sätt.

1.6 Forskningsläge

Mäns våld mot kvinnor har varit föremål för omfattande forskning inom andra vetenskapliga discipliner än den juridiska. Exempelvis inom sociologi, psykologi, kriminologin och medicin.²¹ Inom den juridiska forskningen kan särskilt nämnas Monica Burmans avhandling *”Straffrätten och mäns våld mot kvinnor”*, som varit av stor vikt för uppsatsen. Burman undersökte hur våld, gärningsman och brottsoffer konstrueras i straffrätten när det gäller mäns psykiska och fysiska våld mot kvinnor. Samt vilka rättsliga och sociala konsekvenser konstruktionerna får. I avhandlingen belyser Burman det psykiska våldets straffbarhet och icke-straffbarhet.²² Även Malou Anderssons avhandling *”Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – fridskränkingsbrotten som rättslig konstruktion”* bör särskilt nämnas. I avhandlingen undersöktes hur den rättsliga ambitionen, att bestraffa systematiska kränkningar, med brotten i 4 kap. 4a § BrB förhåller sig till ett straffrättsligt system som fokuserar på enskilda gärningar.²³ Vidare har ett fåtal examensarbeten sedan tidigare fokuserat på det psykiska våldets straffbarhet vid våld i nära relation.²⁴ Det psykiska våldet i förhållande till brottens konstruktion har således behandlats i de båda avhandlingarna. Däremot har brottskonstruktionen i förhållande till psykiskt våld inte undersökts och analyserat utifrån kunskap om våld i nära relationer. Våld i icke heteronormativa relationer är till stor del ett outforskat område inom juridiken, likaså inom forskning om psykiskt våld och fridskränkingsbrott.

²¹ Se t.ex. Lundgren (2012), Isdal (2018) och Lövestad (2019).

²² Burman (2007), s. 21-23.

²³ Andersson (2016), s. 26.

²⁴ Se t.ex. Edvin Dahlberg, *”Våld utan slag - En studie av det straffbara området för psykiskt våld i nära relationer”*, examensarbete vid Lunds Universitet, 2017.

1.7 Disposition

Uppsatsen är indelad i tre delar som utgörs av sex kapitel, varav det första kapitlet är en introduktion. I uppsatsens andra kapitel redogörs inledningsvis för vad våld i nära relationer är och vem som är våldsutsatt. Teorin om våldets normaliseringsprocess förklaras i syfte att förklara psykiska nedbrytning som sker vid våld i nära relationer. Därefter presenteras uppsatsens definition av det psykiska våldet. Den övergripande operationella definitionen presenteras redan i det inledande kapitlet men i uppsatsens andra kapitel delas det psykiska våldet in i sex undergrupper som är genomgående för uppsatsen. I det tredje kapitlet beskrivs hur teorin om normaliseringsprocessen påverkade det lagstiftningsförslag kvinnovåldskommissionen presenterade, samt hur kommissionen ansåg att en kriminalisering av det psykiska våldet kunde utformas. Avsnittet möts upp med kritik från regeringen genom propositionen och en rättslig presentation av brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. I det fjärde kapitlet analyseras gärningarna i fridskränkingsbrottens brottskatalog utifrån om de i teorin kriminaliserar det psykiska våld som presenterats i uppsatsens andra kapitel. I det femte kapitlet presenteras uppsatsens rättsfallsstudie. Inledningsvis redogörs för det psykiska våldet förekomst genom brottsliga gärningar i åtal om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Därefter presenteras domstolens värdering av det psykiska våldets allvar i förhållande till de fysiska våldsgärningarna. Avslutningsvis presenteras domstolens förståelse för normaliseringsprocessen i domsluten.

I uppsatsens sjätte och sista kapitel sker en analys av den information som presenterats i de tidigare delarna för att besvara frågeställningarna. Rekvisitet enskilda brottsliga gärningar analyseras med utgångspunkt i resultatet av analysen i kapitel fyra och normaliseringsprocessen i förhållande till den empiriska studiens första del. Domstolens bedömning av allvaret i det psykiska våldets utövande och konsekvenserna av att det fysiska våldet har en avgörande betydelse vid åtal om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning analyseras därefter. I analysens näst sista del analyseras

det icke-kriminaliserade våld som beaktas i domskälen utifrån kunskap om det psykiska våldet och normaliseringsprocessen. I den sista delen av analysen diskuteras vikten av det psykiska våldets kriminalisering och vilka konsekvenser nuvarande reglering medför.

2 Kunskapsområdet

2.1 Vad är våld i nära relationer?

Nationellt centrum för kvinnofrid²⁵ anger att våld i nära relationer innebär att den som utsätts för våld har starka känslomässiga band till den som utövar våldet.²⁶ Förenade Nationernas definition av våld i nära relationer återfinns i Deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor. Våldet definieras som varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande. Även hot om sådan handling, tvång eller frihetsberövande omfattas av definitionen.²⁷ Våldet kan alltså utövas genom ett systematiskt psykiskt, fysiskt och sexuellt våld. Begreppet våld är således mångfasetterat och går inte att begränsa till enbart den fysiska misshandeln. Kärnan i det som benämns som våld kan enligt Holmgren²⁸ och Enander²⁹ snarare ses som maktutövning, vilken kan utövas på många olika sätt.³⁰ Fysiskt våld kan inledningsvis utgöras av mildare fysiskt våld som knuffar och nypningar. Ofta övergår det mildare våldet med tiden till ett grövre fysiskt våld i form av slag med knytnävar, tillhyggen, strypgrepp, släpningar och hotelse med skjutvapen. Sexuellt våld är fysiska handlingar som våldtäkt och sexuella övergrepp, eller fysiskt våld riktat mot könsorganen. Till sexuellt våld räknas även om offret tvingas utföra sexuella handlingar som väcker obehag. Psykiskt våld kan utgöras av bland annat verbala kränkningar, isolering, ekonomiskt beroende och fysiskt våld mot ägodelar som är viktiga för offret.³¹

²⁵ Hädanefter: NCK.

²⁶ NCK: Våld i nära relationer, <<https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/vald-i-nara-relationer/>>, besökt 5 maj 2020.

²⁷ Eliasson och Ellgrim (2006), s. 12-13.

²⁸ Carin Holmberg är doktor i sociologi och arbetar på RFSL brottsofferjour i Stockholm.

²⁹ Viveka Enander är doktor i socialt arbete och forskare vid Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer samt lektor på Göteborgs Universitet.

³⁰ Holmberg och Enander (2011) s. 23.

³¹ Eliasson och Ellgrim (2006), s. 31.

2.2 Vem är våldsutsatt?

2.2.1 Stereotyper kring våld och våldsoffer

Det psykiska våldet tenderar att förminska vid våld i nära relationer. Inte bara av förövaren utan även av offret. Liz Kelly³² beskriver att uttalanden som ”han slår mig i alla fall inte”, eller ”det kunde ha varit värre” är vanliga bland våldsutsatta. En kvinna beskrev hur hon efter många år av psykisk misshandel hade svårt att definiera sig som våldsutsatt eftersom hennes förövare aldrig fysiskt slagit henne.³³ Det finns således förutfattade meningar om hur våldet i nära relationer ska se ut. Våldet ska vara fysiskt, utövas ofta och vara livshotande. Konsekvensen blir att den utsatta har svårt att identifiera sig som våldsutsatt eftersom det våld hen utsätts inte stämmer överens med bilden av vilka gärningar som utgör våld.³⁴

Förutfattade meningar föreligger även avseende vem som är våldsutövare och våldsutsatt. I filmer, böcker och serier porträtteras ofta den våldsutsatta som en fysiskt svagare kvinna. Våldsutövaren porträtteras som en aggressiv, fysiskt stark och ung man. Detta skapar föreställningar om våldet och dess aktörer. När parterna är av samma kön eller rollerna är omvända uppstår en krock avseende såväl offrets som samhällets förmåga att synliggöra våldet. Detta bidrar till en ökad stigmatisering och normalisering av våldet.³⁵ Våldet förklaras ofta med mäns över- och kvinnors underordning i samhället. Mäns våld mot kvinnor ses som ett uttryck för könsordningen. Detta antagande kan medföra att våld i relationer där parterna är av samma kön bagatelliseras eller osynliggörs.³⁶

³² Liz Kelly är professor i sociologi och är specialiserad på sexuellt våld. Hon arbetar vid London Metropolitan University där hon är chef för en enhet som forskar om våld mot kvinnor och barn.

³³ Kelly (1988), s. 147.

³⁴ Ibid, s. 151.

³⁵ RFSL (2018), s. 51-53.

³⁶ RFSL (2006), s. 8.

Våldsutsatta beskriver ofta att de har svårt att känna igen sig i bilden av ett offer för våld i nära relationer.³⁷ Den utsatta upplever ofta känslor av skam för att inte ha lämnat relationen och på så vis tillåtit våldet.³⁸ Vidare stämmer samhällets bild av ett idealt våldsoffer inte överens med verkligheten. Representation av olika våldsoffer är viktigt i samhällsdebatten för att en person ska kunna sätta ord på sin utsatthet och i förlängningen även ta sig ur relationen.³⁹ En kvinna som gör motstånd mot våldet hon utsätts för bryter mot normen om kvinnlig passivitet och underkastelse. En man som inte gör motstånd bryter mot normen, oavsett sexualitet. Normer påverkar offrets och samhällets tolkning av det våld som individen utsätts för.⁴⁰ På grund av föreställningar om våldets uttryckssätt och dess offer riskerar våldsutsattas upplevelser att osynliggöras och försvåra den utsattas möjligheter till hjälp.⁴¹ En mångfacetterad porträttering och en förståelse för våld i nära relationer är viktigt för en korrekt tillämpning av lagstiftningen.⁴²

2.2.2 Psykiskt våld i statistiken

NCK presenterade 2014 en omfångsundersökning där kvinnor och män tillfrågades om deras utsatthet för våld under sin livstid. Syftet med kartläggningen var att belysa män och kvinnors utsatthet för våld.⁴³ Av kvinnorna uppgav 20 procent att de i vuxen ålder levt i en relation där de blivit utsatta för upprepat och systematiskt psykiskt våld. Motsvarande siffra för männen uppgick till 8 procent. Den vanligaste psykiska våldsformen var att systematiskt och upprepat nedvärdera samt förolämpa den utsatta. 17 procent av kvinnorna och 6 procent av männen uppgav att de blivit utsatta för sådant våld.⁴⁴ Vidare uppgav 12 procent av kvinnorna och 4 procent av männen att de under sitt vuxna liv levt i en situation där en partner kontrollerat dem. Kontrollen bestod av att förövaren exempelvis bestämde vem de fick träffa,

³⁷ RFSL (2018), s. 51-53.

³⁸ Enander (2011), s. 49.

³⁹ RFSL (2018), s. 51-53.

⁴⁰ RFSL (2006), s. 37.

⁴¹ RFSL (2018), s. 51-53.

⁴² Granström (2004), s. 10-11.

⁴³ NCK 2014:1, s. 15.

⁴⁴ Ibid, s. 56-57.

vilka kläder de skulle bära och hur mycket pengar de hade tillgång till. Av kvinnorna uppgav 7 procent att de utsatts för våld i termer av att en partner systematiskt hade använt barnen i sin våldsutövning, haft sönder saker av värde för den utsatta eller avslöjat hemligheter. Motsvarande siffra för männen var 4 procent.⁴⁵

Brottsförebyggande rådet presenterade samma år, 2014, en nationell kartläggning över brott i nära relation. Syftet med rapporten var att få kunskap om våldets utbreddhet. De två vanligaste våldsgärningarna var systematiska kränkningar och försök till isolering genom inskränkt frihet. Av de män och kvinnor som primärt utsatts för systematiskt fysiskt våld var närmare 90 procent även utsatta för återkommande psykiskt våld. Av de som utsatts för systematiskt och återkommande psykiskt våld uppgav 14 procent att de även utsatts för återkommande fysiskt våld.⁴⁶

År 2006 gjordes den första svenska studien avseende våld i samkönade relationer. Studien benämndes som ”Våldsamt lika och olika” och bygger på 2 013 svar från personer som vid den tidpunkten var medlemmar i RFSL. I studien delades det psykiska våldet upp i tre kategorier: psykologisk kontroll, psykologisk isolering och psykologiskt våld.⁴⁷ Av samtliga som deltog i studien uppgav 25 procent att de någon gång upplevt fysisk, psykisk eller sexuellt våld i en relation. Av de som rapporterade en utsatthet av en nuvarande partner angav 27 procent att de utsatts för psykologisk kontroll och 41 procent att de utsatts för psykologisk isolering. Av de som angav att de inte utsatts för fysiskt våld rapporterade 7 procent att de var utsatta för psykisk kontroll och 10 procent att de utsatts för psykisk isolering.⁴⁸ Resultatet visar att psykiskt våld förekommer särskilt och i förening med fysiskt och sexuellt våld.⁴⁹ Antalet studier om partnervåld mot hbtq-personer har ökat under de senaste åren. Den senaste tiden syns tendenser att inkludera såväl samkönade

⁴⁵ NCK 2014:1, s. 57.

⁴⁶ Brå 2014:8 s. 6-8.

⁴⁷ RFSL (2006), s. 35.

⁴⁸ Ibid, s. 11.

⁴⁹ Ibid, s. 40.

som olikkönade relationer i analysen av partnervåld i hbtq-relationer.⁵⁰ I en amerikansk studie från 2010 telefonintervjuades kvinnor och män om våldsutsatthet i en parrelation under deras livstid. Resultatet analyserades utifrån parternas kön och självrapporterade sexuella läggning. Av de kvinnor som definierade sig som bisexuella hade 76 procent utsatts för psykiskt våld. 63 procent av de homosexuella kvinnorna och 48 procent av de tillfrågade heterosexuella kvinnorna hade under sin livstid utsatts för psykiskt våld.⁵¹ Motsvarande siffror för män var 53, 60 och 49 procent. Det framgår inte hur många av kvinnorna och männen som enbart utsatts för psykiskt våld, utan ovanstående rapporterat psykiskt våld kan ha skett i förening med annat våld.⁵²

2.3 Våldets normaliseringsprocess

Enligt Eva Lundgren⁵³ kan vi förstå relationer präglade av våld genom att förstå utvecklingen och vidmakthållandet av våldet som en process, en våldsprocess. Våldsprocessen kännetecknas av att våldet normaliseras och blir ett normalt inslag i vardagen, därför kallat normaliseringsprocessen.⁵⁴ Lundgren utgår i sin studie från intervjuer med män som förövare och kvinnor som offer.⁵⁵ Andra studier har visat att våldet i icke heterosexuella relationer har ett liknande uttryckssätt och följer samma mönster.⁵⁶ För förövaren handlar det om att uppnå fullständig kontroll över offret, både kortsiktigt och långsiktigt. Detta sker framförallt genom att kontrollera den utsattas livsutrymme på olika sätt, både fysiskt och psykiskt. Offrets strategi är primärt att anpassa sig till våldet. Anpassningen gör att den utsatta gör som

⁵⁰ NCK 2018:1, s. 9-10.

⁵¹ Ibid, s. 12-13.

⁵² Ibid, s. 14-15.

⁵³ Eva Lundgren är professor i sociologi, särskilt specialiserad på mäns våld mot kvinnor. Lundgren lanserar normaliseringsprocessen som teori 1984.

⁵⁴ Lundgren (2012), s. 27.

⁵⁵ Ibid, s. 13.

⁵⁶ RFSL (2006), s. 10.

förövaren vill och accepterar förövarens föreställningar om våldets orsak och upprinnelse.⁵⁷

2.3.1 Förövarens strategi

Kortsiktig kontroll uppnår förövaren genom att sätta gränser för den eller de delar av offrets livsutrymme som hen syftar till att kontrollera. Gränserna manifesterar förövaren genom en våldshandling. En seglivad myt är att våldsutövningen sker i affekt på grund av en bristande impuls kontroll hos förövaren. Så är inte fallet bland de förövare som Lundgren intervjuat i sin studie. De betonade snarare att de hade fullständig kontroll vid våldstillfället och förklarar sin våldsanvändning med ett behov att sätta gränser för offret.⁵⁸ En mer långsiktig kontroll uppnår förövaren genom isolering och en växling mellan våld och värme. Kontroll och isolering en form av psykiskt våld. *Isoleringen* av den utsatta kan ske rent fysiskt genom att den utsatta inte tillåts att umgås med andra än de personer som förövaren har godkänt. Förövaren kan som isolera den utsatta mentalt genom att exempelvis inte tillåta offret att uttrycka egna åsikter. Det handlar om att begränsa offrets livsutrymme till den grad att förövaren till slut kontrollerar vem den utsatta ska umgås med, får säga, tänka samt känna.⁵⁹ *Kontroll med växling mellan våld och värme* utgörs av att förövaren varierar mellan att vara våldsam och aggressiv, omtänksam och kärleksfull.⁶⁰ Växlingen skapar traumatiska band mellan den utsatta och förövaren. Liknande band uppstår i tortyr och kidnappningssituationer. Ett välkänt exempel är ”Stockholmssyndromet” där gisslan uttryckte lojalitet mot de som höll dem fångna. Förövaren lyckas ta kontroll över offrets livsutrymme eftersom hen är snäll och kärleksfull mellan våldet. Förövaren beskyller våldet på den utsatta som genom normaliseringsprocessen accepterar ansvaret för våldets upprinnelse. För den utsatta kan det vara lättare att bära skulden för offret är att tvingas inse sin utsatthet.⁶¹

⁵⁷ Holmberg och Enander (2011), s. 16.

⁵⁸ Lundgren (2012), s. 51-52.

⁵⁹ Ibid, s. 53-54.

⁶⁰ Ibid, s. 55.

⁶¹ Nordborg (2020), s. 79-81.

2.3.2 Offrets strategi

Gränserna för våldet förskjuts av både offer och förövare. Om man föreställer sig en persons livsutrymme som stort och obegränsat så minskar utrymmet när förövaren utövar våld. Första gången förövaren utövar våldet är offret inte medveten om var gränsen går. Genom det våld som hen utsätts för lär sig den utsatta förövarens ramverk och försöker anpassa sig till det för att inte behöva uppleva våldet igen. På så vis suddas tidigare gränser ut och förskjuts. Offrets självkänsla och identitet utplånas genom att offret sätts att vara helt anpassas till förövarens vilja.⁶² Offrets primära strategi är således att anpassa sig till våldet. Inledningsvis är det en strategi för att få våldet att upphöra men genom våldets upptrappning blir det en strategi för att överleva rent fysiskt.⁶³ En av de mest komplicerade aspekterna av normaliseringsprocessen är våldets internalisering som sker när offret gör våldet till sitt eget ansvar. Genom att isolering växlas med våld och värme ser offret sig själv i förövarens ögon. I ett skeende där våldet internaliserats är det mycket svårt för offret att bryta upp och lämna relationen. Offrets självförtroende och självkänsla beskrivs som så gott som utplånat genom den psykologiska nedbrytningen.⁶⁴ Det fysiska uppbrottet från en våldsamt relation sker i många fall först när den utsatta upplever att hen riskerar att förlora livet.⁶⁵ Ofta väntar den utsatta länge med att lämna relationen på grund av rädsla för sitt eller sina barns liv. Eller på grund av en oro om att våldet ska upptrappas, vilket ofta sker vid ett uppbrott.⁶⁶

2.4 Psykiskt våld

Våld i nära relationer börjar sällan med ett fysiskt slag utan det fysiska våldet föregås ofta av en längre tid av psykiskt våld. I vissa fall övergår aldrig våldet

⁶² Lundgren (2012), s. 30.

⁶³ Holmberg och Enander (2011) s. 16.

⁶⁴ Lundgren (2012), s. 37.

⁶⁵ Nordborg (2020), s. 83.

⁶⁶ SOU 1995:60, s. 102.

till fysiskt våld.⁶⁷ Det är en klassisk maktutövningsmetod att ena dagen vara lugn, kärleksfull och tillmötesgående för att nästa dag vara hotfull och retlig i sitt agerande.⁶⁸ Oavsett parternas kön och sexualitet ser våldet ut på liknande sätt. Makt, kontroll och kyla varvas med värme och ömhet. Så är fallet oavsett vilken våldsform våldet utövas genom.⁶⁹ Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att alla våldsuppleveler inte passar in i ett ramverk och att verkligheten är komplex. Gärningarna kan riktas mot offret som person, offrets värdesaker, växter eller djur i såväl fysisk, psykisk som sexuell form.⁷⁰ Den kategoriska uppdelningen i avsnitten nedan syftar till att på ett pedagogiskt sätt redogöra för det psykiska våldets uttryckssätt. Oavsett vilken kategori en gärning indelats i syftar den till att bryta ner offret genom kontroll, isolering och växling mellan våld och värme.

2.4.1 Kontroll och isolering som våldsmekanism

Kontroll är i praktiken en begränsning av den andra personens frihet och att med hjälp av exempelvis hotelser ta eller kräva kontroll över delar av eller hela en persons liv. Det kontrollerande beteendet kan komma till uttryck i form av utfrågningar där den utsatta måste redogöra för vad hen har gjort i detalj. Andra förövare fokuserar på att kontrollera klädsel eller utseende.⁷¹ Ett sätt att kontrollera klädval och utseende är att använda skällsord som att personen ser äcklig, smutsig eller billig ut i det valda plagget.⁷² Förövaren kan lyssna på telefonsamtal, läsa sms och e-postmeddelanden, eller kontrollera vilka personer den utsatta får och inte får ringa.⁷³ Oavsett hur förövaren utövar kontroll så skapar kontrollen ett förhållande som bygger på dominans och underordning. Harmonin i förhållandet är uteslutande baserat

⁶⁷ Olsson, Hanna (2011), s. 23.

⁶⁸ Eliasson och Ellgrim (2006), s. 31.

⁶⁹ RFSL (2006), s. 10.

⁷⁰ Nordborg (2020), s. 87.

⁷¹ Isdal (2018), s. 51.

⁷² Holmberg och Enander (2011) s. 23.

⁷³ RFSL (2006), s. 15

på den utsattas anpassning till de krav och förväntningar som förövaren uppställer.⁷⁴

Isolering uppstår genom direkta eller indirekta påtryckningar för att begränsa rörelsefriheten och livsrummet för en annan människa. Förövaren kan förvägra den utsatta att ha vänner, träffa familjen och arbeta. Genom den fysiska isoleringen tappar offret kontakt med omvärlden.⁷⁵ Isoleringen kan även ske mentalt genom att den utsatta exempelvis inte tillåts prata om parternas relation. De isolerade gärningarna har samma syfte som de kontrollerande gärningarna. Det vill säga att begränsa offrets livsutrymme.⁷⁶ Isolering är en allvarlig våldsform eftersom offret både mentalt och fysiskt blir ensam med förövaren vilket föranleder att beroendet gentemot denna ökar. För att förstå vad som är fel i en situation behöver den utsatta kunna relatera sin situation till någonting.⁷⁷ Genom isoleringen blir förövarens referensramar offrets och isoleringen förhindrar offret från att prata med omvärlden.⁷⁸ Vid våld i hbtq-relationer talar man om dubbelt isolerande faktorer. Heterosexistiska, transfobiska och homofobiska strukturer i samhället skapar en grogrund för ökad isolering. Paret är ofta mer utlämnade till varandra och många icke heterosexuella saknar ett socialt skyddsnät i form av familj på grund av att de gått emot normativa föreställningar i och med sin sexualitet.⁷⁹

Om det psykiska våldet går ut över offrets hälsa och välbefinnande och på så sätt även blir fysiskt har våldet övergått i ett *passivt fysiskt våld*. Det passivt fysiska våldet skadar offrets fysiska hälsa utan att våld används. Exempel på sådant agerande är att beordra offret att stiga upp mitt i natten för att laga mat, förvägra offret pengar till mat och kläder, förhindra tillgång till hälsa och sjukvård. På så vis skadas den fysiska hälsan genom bland annat sömnbrist

⁷⁴ Isdal (2018), s. 52.

⁷⁵ Ibid, s. 58.

⁷⁶ Lundgren (2012), s. 53-54.

⁷⁷ Isdal (2018), s. 60.

⁷⁸ Lundgren (2012), s. 33.

⁷⁹ NCK 2009:2, s. 14., RFSL (2006), s. 10.

och undernäring.⁸⁰ Offret kan även till följd av både fysisk, sexuell och psykiskt våld försättas i ett långvarigt psykiskt stresstillstånd, vilket får konsekvenser för såväl den fysiska som psykiska hälsan.⁸¹ Posttraumatiskt stressyndrom⁸² är ett långvarigt och allvarligt ångestillstånd som kan uppstå efter traumatiska upplevelser.⁸³ Den svenska studien ”Slagen dam” från 2001 visade 22 % av kvinnorna som utsatts för våld angav att de drabbats av depression och ångest.⁸⁴ En senare studie från 2017 från Göteborgs Universitet visade att kvinnor som utsatts för kontrollerande psykiskt våld i högre utsträckning diagnostiserats med depression efter våldets upphörande.⁸⁵

2.4.2 Hot och skrämnel

Hot och skrämnel är en typ av angrepp som ofta sker verbalt.⁸⁶ Studier har visat att de värsta sårerna finns inombords efter en våldspräglad relation, och att dödshoten kan vara de som är svårast att återhämta sig ifrån.⁸⁷ Hot kan framställas som *direkta* eller *indirekta hot*. Direkta hot är alla direkta yttranden om vad som kommer att inträffa med våld om offret inte gör som förövaren önskar. Detta i form av hot om bestraffning, hot mot barn, djur eller nära vänner för att få den utsatta att gå med på saker mot sin vilja.⁸⁸ I hbtq-relationer är det vanligt med hot om att berätta om den utsattas sexualitet för dennes familj eller berätta annan känslig information som hänförs till personens sexualitet.⁸⁹ Indirekta hot är alla andra sätt som förövaren förmedlar en möjlig fara eller konsekvens om våld. Det kan ske genom diffusa yttranden som kanske går obemärkt förbi om de sätts utanför sin kontext. Indirekta hot kan även meddelas genom att förövaren ändrar tonläge och

⁸⁰ Holmberg och Enander (2011), s. 23.

⁸¹ Ibid, s. 23.

⁸² Hädanefter: PTSD.

⁸³ NCK: Medicinska och psykosociala konsekvenser av våld, <<https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/medicinska-och-psykosociala-konsekvenser-av-vald-i-nara-relationer/>>, besökt 2 maj 2020.

⁸⁴ Slagen dam (2001), s. 56.

⁸⁵ Lövestad (2019), s. 56.

⁸⁶ Holmberg och Enander (2011), s. 23.

⁸⁷ Nordborg (2020), s. 87.

⁸⁸ Isdal (2018), s. 47-49.

⁸⁹ RFSL (2006), s. 39.

kroppsspråk. Syftet är att skapa oro, fruktan eller obehag hos den utsatta.⁹⁰ Beteendet kallas även för *skrämsel*. En annan form av skrämsel är att tvinga den utsatta att göra saker hen är rädd för, som att stå nära höga höjder om hen är höjdrädd. Skrämsel kan även ske genom att förövaren kastar hotfulla blickar mot offret och uppträder ilsket samt upprört i syfte att väcka minnen av tidigare övergrepp som skrämmer offret. Förövaren kan ge offret skulden i diskussioner när förövaren menar att offret inte förstår situationen.⁹¹

En form av våld som i en aspekt ligger nära skrämsel är *latent våld*.⁹² Isdal kategoriserar latent våld som skilt från psykiskt våld men det finns anledning att se det som en del av det psykiska våldet eftersom det är ett verktyg för förövaren att kontrollera offret. Genom att offret tidigare utsatts för våld är våldet hela tiden närvarande i kraft av möjligheten för nytt våld. I relationer där det förekommer våld kan rädslan för att aldrig veta när våldet uppstår bli den dominerande våldsformen.⁹³

2.4.3 Degraderande och förödmjukande beteende

Degraderande och förödmjukande beteende är alla slags beteenden som är menat att kränka eller såra en annan person psykiskt. Beteendet skadar själen hos offret och tar sikte på att vålla något ont eller ett obehag. *Degraderande beteende* är vanligast i form av ord eller uttryck och går ut på att karaktärisera en person negativt och omfattar allt som kan såra en annan människa.⁹⁴ Detta kan ske genom att förövaren med verbala kränkningar kallar den utsatta för skällsord. Kränkningen kan även ske genom att upprepade gånger redogöra för hur dålig och värdelös den utsatta är.⁹⁵ Detta kan ske framför andra personer som vänner eller kollegor till offret. Förövaren framkallar på så vis

⁹⁰ Isdal (2018), s. 47-49.

⁹¹ Eliasson och Ellgrim (2006), s. 33.

⁹² Nordborg (2020), s. 74.

⁹³ Isdal (2018), s. 64.

⁹⁴ Ibid, s. 50.

⁹⁵ Holmberg och Enander (2011), s. 23.

skamkänslor hos offret. Holmberg och Enander kallar detta för *skamning*.⁹⁶ Isdal kallar istället agerandet för ett *förödmjukande beteende* vilket liksom skamning går ut på att förövaren uppträder på ett sätt som den utsatta uppfattar som förödmjukande. Det förödmjukande beteendet kan även gå ut på att pressa eller tvinga den utsatta till att utföra förödmjukande handlingar.⁹⁷

Att framkalla känslor av skam hos offret sker även genom *emotionell utpressning*. Förövaren kan hota om att berätta privata hemligheter, uttrycka att hen kommer att ta livet av sig om offret inte agerar på ett visst sätt eller liknande.⁹⁸ Emotionell utpressning är en vanlig form av våld i icke heteronormativa relationer. Den emotionella utpressningen kan då bestå av hot om att avslöja den utsattas sexualitet för familj eller arbetsgivare.⁹⁹ *Emotionellt våld* är ett beteende inriktat på att få den utsatta att känna sig liten, dålig eller oviktig. Exempel på sådana beteenden kan vara negligering, att systematiskt låtsas att inte höra en person, tystnad och att konsekvent bryta avtal och överenskommelser.¹⁰⁰ Det förekommer att förövaren *använder barnen* i sitt våldsutövande. Förövaren kan hota om att ta vårdnaden om barnen eller anmäla offret till socialtjänsten.¹⁰¹ Förövaren kan även meddela hot genom barnen och förmå dem att förolämpa den utsatta.¹⁰²

2.4.4 Materiellt våld

Att använda andra fysiska objekt som ägodelar, barn eller djur för att psykiskt skada den utsatta genom exempelvis hot och isolering är andra typer av psykiskt våld. Förstörelse av eller tvång till *förstörelse av för offret viktiga ägodelar* är en maktutövningsmetod. Detta kan ske genom att exempelvis tvinga offret att klippa sönder fotografier eller bränna brev och dagböcker.¹⁰³ Att använda *djur* för att terrorisera offret är en annan form av psykiskt våld

⁹⁶ Holmberg och Enander (2011), s. 23.

⁹⁷ Isdal (2018), s. 50.

⁹⁸ Holmberg och Enander (2011), s. 23.

⁹⁹ RFSL (2006), s. 15.

¹⁰⁰ Isdal (2018), s. 60-62.

¹⁰¹ Holmberg och Enander (2011), s. 23.

¹⁰² Eliasson och Ellgrim (2006), s. 33.

¹⁰³ Holmberg och Enander (2011), s. 23.

mot offret. Våldet kan bestå i att utsätta djuret för våld, vanvård eller hot om våld mot djuret i syfte att isolera offret i hemmet. Genom att förövaren vägrar att ge djuret mat eller ta hand om djurets grundläggande behov tvingas den utsatta till hemmet för att sköta djuret. Syftet med våldsutövning mot djur och ägodelar är att skada offret, men agerandet får givetvis även konsekvenser mot det utsatta djuret.¹⁰⁴

2.4.5 Ekonomiskt våld

Ekonomi är ett konfliktfyllt område även i relationer som inte är präglade av våld.¹⁰⁵ Ekonomiskt våld innebär att förövaren förtrycker och kontrollerar den utsatta med hänvisning till ekonomin. Det ekonomiska våldet kan ta sig till uttryck på flera olika sätt. Förövaren kan ge den utsatta en ”hushållspeng” varje månad och ställa krav på redovisning av alla utgifter.¹⁰⁶ Det kan handla om att förövaren tar alla pengar ifrån den utsatta eller övertygar hen om att underteckna lån.¹⁰⁷ Det ekonomiska våldet syftar ofta till att göra den utsatta beroende av förövaren. I vissa fall får inte den utsatta arbeta eller tjäna egna pengar.¹⁰⁸

2.4.6 Digitalt våld

Digitalt våld utgör enligt Brå en stor del av det psykiska våldet i nära relationer bland unga. Internet och sociala medier används av förövaren för att begränsa den utsattas livsutrymme. Bland unga vuxna är det vanligast att en nuvarande eller tidigare partner sprider eller hotar om att sprida kränkande bilder på den utsatta.¹⁰⁹ Digitalt våld kan utövas genom att förövaren läser privata meddelanden på sociala medier, sms-meddelanden eller mailkonversationer genom att under hot och tvång tillskaffa sig den utsattas lösenord. Förövaren kan sprida kränkande bilder eller filmer, utge sig för att

¹⁰⁴ Holmberg (2011), s. 61-62.

¹⁰⁵ Swedbank: Slipp onödiga bråk om pengar <<https://www.swedbank.se/privat/en-battre-framtid/leva/sa-undviker-ni-onodiga-gral-om-pengar.html>>, besökt 22 april 2020.

¹⁰⁶ Isdal (2018), s. 52.

¹⁰⁷ Holmberg och Enander (2011), s. 23.

¹⁰⁸ Eliasson och Ellgrim (2006), s. 31-33.

¹⁰⁹ Brå (2018), s. 1-2.

vara offret och skriva saker från dennes konto, sprida rykten digitalt och göra upprepade kontaktförsök mot den utsattas vilja.¹¹⁰ Digitalt våld är ett verktyg för förövaren att utöva kontroll över den utsatta.¹¹¹

¹¹⁰ Unga relationer: Olika sorters våld, <<https://ungarelationer.se/kunskapsbank-flode/olika-sorters-vald#digitalt-vald>>, besökt 20 april 2020.

¹¹¹ Unizon: Killars våld mot tjejer, <<https://unizon.se/aktuellt/killars-vald-mot-tjejer>>, besökt 20 april 2020.

3 Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning

3.1 Ett fridskränkingsbrott införs

3.1.1 Normaliseringsprocessen i centrum

En kommission tillkallades av regeringen i juni 1993 i syfte att utifrån ett kvinnoperspektiv göra en översyn av frågor som rör våld mot kvinnor. Kommissionen antog namnet Kvinnovåldskommissionen och slutbetänkandet överlämnades i juni 1995.¹¹² Ett av kommissionens fokusområden var mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Kommissionen utgick till stor del från vad som vid den tidpunkten ansågs vara modern kvinnoforskning, forskningen om normaliseringsprocessen. Kommissionen angav att mäns våld mot kvinnor ofta utgör övergrepp i ett led av en lång rad gärningar och att övergreppen ingår i ett mönster som många utsatta känner igen sig i. Från början karaktäriserades relationen av en stark kärlek med mycket uppvaktning som efter en tid övergår till en extrem kontroll av offret. När den utsatta gör fel bestraffar förövaren offret genom hotelser, hot om våld eller genom fysiskt våld mot andra materiella ting. Detta leder till att offret isoleras och bryts ner psykiskt. I detta skeende, anger kommissionen, förekommer ofta det första fysiska slaget. Den här typen av brott mot en person kan det få ödesdigra konsekvenser för den utsattas självkänsla och psykiska välbefinnande. Det slutliga förslaget från kommissionen syftade till att kriminalisera hela våldsprocessen. Det inledande psykiska våldet och det fysiska våldets upptrappning skulle ingå i det straffbara området.¹¹³

Straffrätten är enligt kommissionen inte utformad på ett ändamålsenligt sätt vad gäller våld i nära relationer. Det psykiska våld som förövaren systematiskt utövar genom normaliseringsprocessen som resulterar i känslor

¹¹² SOU 1995:60, s. 3-4.

¹¹³ Ibid, s. 300-302.

av förnedring, skam, skuld och förlorat människovärde är enligt straffrättens utformning inte straffbart.¹¹⁴ Genom kommissionens lagförslag presenteras för första gången ett förslag på hur en utvidgad utformning av det sedan tidigare inte kriminaliserade psykiska våldet skulle kunna vara utformad.¹¹⁵ De synliga skadorna kan enligt kommissionen vara begränsade men en längre tid av psykisk terror som begåtts i ett led av upprepade och allvarliga övergrepp ger betydligt mer långtgående konsekvenser. De sedan tidigare kriminaliserade gärningarna som enligt kommissionen ska inrymmas i den nya bestämmelsen var misshandel (3:5), olaga frihetsberövande (4:2), olaga tvång (4:4), olaga hot (4:5), hemfridsbrott (4:6), ofredande (4:7), förolämpning (5:3) och sexualbrott enligt 6 kap BrB.¹¹⁶

Kommissionen ansåg att det psykiska våldet utgjordes av sedan tidigare kriminaliserade gärningar, men även beteenden som inte var straffbelagda. Dessa beteenden beskrivs i lagförslaget som situationer när en man ”utsätter henne för annan psykisk påverkan, ägnad att varaktigt kränka kvinnans integritet och skada henne självkänsla”.¹¹⁷ Kommissionen definierar psykiskt våld som ”ett antal förfaranden som utgör övergrepp av olika slag utan att fysiskt våld har kommit till användning eller någon fysisk skada har tillfogats offret”.¹¹⁸ De gärningar som sedan tidigare inte är kriminaliserade enligt lag bör enligt kommissionen utgöra straffbara handlingar som omfattas av fridskränkingsbrotten. Kommissionen hänvisade till att man i tidigare lagstiftningssammanhang har konstaterat att psykiskt våld är ett allvarligt problem. I samband med att straffskalorna för bland annat misshandel och olaga hot ändrades betonades vikten av att beakta beteende som tar sikte på att bryta ner en annan person. Man bör således kunna beakta handlingar som är ägnade att varaktigt kränka offrets integritet och självkänsla, och medför en begränsning av offrets rätt till frihet och frid inom ramen för den nya bestämmelsen. Handlingarna kan exempelvis innebära att förövaren talar på

¹¹⁴ Burman (2007) s. 279.

¹¹⁵ Ibid, s. 283.

¹¹⁶ SOU 1995:60, s. 307.

¹¹⁷ Ibid, s. 36.

¹¹⁸ Ibid, s. 307.

ett nedsättande sätt till den utsatta, isolerar och kontrollerar den utsatta genom att hen inte tillåts att träffa släkt eller vänner, eller på annat sätt kontrollerar den utsatta. Vidare anger kommissionen att offret är särskilt utsatt och gärningen särskilt straffbar eftersom personerna lever eller har levt tillsammans och övergreppen skett i hemmet.¹¹⁹

Kommissionen hänvisar till normaliseringsprocessen även avseende den tredje punkten i lagförslaget. Kommissionen ville kriminalisera hela våldprocessen vilket förutsätter att våldets förekommande betraktas som en process. Vidare leder normaliseringen av våldet till att våldet blir ett normalt inslag i vardagen. Detta föranleder svårigheter för offret att kunna precisera respektive gärning. Därav föreslogs att bestämmelsen skulle ha en perdurerande, fortlöpande, karaktär. Det ska vara tillräckligt att konstatera att det har varit fråga om en rad beteenden av olika slag som är preciserade i sin karaktär och begränsade till tid och rum.¹²⁰

3.1.2 Normaliseringsprocessens slutliga betydelse

3.1.2.1 Kvinnofridspropositionen

Kvinnovåldskommissionens utredning utkristalliserades i ett lagförslag som syftade till att kriminalisera hela vårdprocessen och därmed en typ av beteenden hos förövaren i kontexten våld i nära relationer. Efter inhämtande av remissyttranden och regeringens genomgång instiftades en ny bestämmelse som på ett antal punkter skilde sig från det förslag kommissionen presenterat.¹²¹ Kommissionens förslag om att brottet ska omfatta psykisk misshandel som sedan tidigare inte är straffbelagd avvisades av regeringen av framförallt tre anledningar. För det första ansåg regeringen att det fanns en risk att bestämmelsen stred mot legalitetsprincipen. Det straffbara området ska vara tydligt avgränsat och klart formulerat för att det

¹¹⁹ SOU 1995:60, s. 308.

¹²⁰ Ibid, s. 305-306.

¹²¹ Andersson (2016), s. 192.

ska gå att förutse vilka gärningar som är straffbara. En bestämmelse som kriminaliserar lindrigare psykiskt misshandel skulle bli för oprecis och omfatta en oöverskådlig krets av gärningar. För det andra anger regeringen, att ett straffbeläggande av lindrigare psykisk misshandel inte har bedömts ändamålsenlig i tidigare lagstiftningsärenden.¹²² I det lagstiftningsärende som regeringen hänvisar till angavs att psykiskt våld är ett allvarligt problem men att kriminalisering inte är rätt sätt att angripa våldet.¹²³ För det tredje angav regeringen att det torde vara ytterst ovanligt att förövaren inte begår några straffbara gärningar i samband med sådant beteende som kommissionen avsåg att kriminalisera. Detta talar för att gärningen bör bestå av en serie varför sig straffbelagda gärningar.¹²⁴

Regeringen anser att straffbestämmelsen bör omfatta gärningar som typiskt sett kan ingå i en kränkning av den personliga integriteten. Sådana kränkningar är kriminaliserade enligt 3, 4 och 6 kapitlet i brottsbalken. Regeringen angav att åtalsreglerna om enskilt åtal i kapitel 5 förhindrade en inkludering av kapitlet i brottskatalogen.¹²⁵ Kommissionens förslag att ge brottet en perdurerande karaktär löste enligt regeringen, och flera remissinstanser¹²⁶, inte det grundläggande bevisproblem som ofta uppkommer vid bedömning av gärningarna i åtalet. Även om brottet framställs som fortlöpande måste åklagaren kunna bevisa de enskilda händelser som tillsammans utgör den kränkning som förfarandet innefattar. Således skulle den fortlöpande konstruktionen leda till att beskrivningarna görs vaga och oprecisa vilket försvårar förutsättningarna att bevisa att brott har begåtts varför bestämmelsen idag inte har en fortlöpande karaktär. Den föreslagna konstruktionen ansågs även förstärka svårigheterna att bedöma domens rättskraft.¹²⁷ Regeringen anger att de genom den nu tillämpliga bestämmelsen tar tillvara på vad kommissionen velat åstadkomma med sitt förslag genom fridskränkingsrequisiten. Genom att den nya

¹²² Prop. 1997/98:55, s. 77-78.

¹²³ Prop. 1992/93:141, s. 57.

¹²⁴ Prop. 1997/98:55, s. 78.

¹²⁵ Ibid, s. 79.

¹²⁶ Se Burman (2007), s. 283-284, för en sammanfattning från flera remissyttranden.

¹²⁷ Prop. 1997/98:55, s. 77.

straffbestämmelsen markeras enligt regeringen allvaret i sådan brottslighet och att en helhetsbedömning behöver göras av de utsattas situation.¹²⁸

3.1.2.2 Det icke-strafrättsliga våldet

I Burmans avhandling ”Straffrätt och mäns våld mot kvinnor” anges att olika diskurser framträder vid diskussionen om kriminaliseringen av psykiskt våld inom ramen för fridskränkingsbrotten. Propositionen uttrycker en begränsande diskurs. Våldet som begås i en nära relation framställs som omöjlig att kriminalisera och passa in på sedvanliga straffrättsliga konstruktioner. Vidare har det psykiska våldet inte en plats i straffrätten eftersom straffrätten är ett dåligt medel för att åtgärda våldet. Regeringen avstod i propositionen till fridskränkingsbrotten från att försöka inkludera hela våldsprocessen och gjorde inte något försök att utveckla hur detta skulle kunna göras med hänsyn till legalitetsprincipen. Ett sådant uttalande reproducerar enligt Burman en sanning om att det psykiska våldet inte går att kriminalisera.¹²⁹ Detta resulterar i att förövarens användning av psykiskt våld som maktmedel mot den utsatta osynliggörs och tillåts, det icke-strafrättsliga våldet.¹³⁰

3.2 Straffrättslig reglering

Syftet med bestämmelsen är alltså att möjliggöra en beaktning av det straffvärda i ett upprepat och systematiskt kränkande beteende som i skuggan av kontexten inte är tillräckligt allvarliga.¹³¹ Enligt 4 kap. 4a § 1st BrB ska den som begått en brottslig gärning enligt 3, 4, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, dömas till fängelse i lägst nio månader och högst sex år. Förutsatt att gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens

¹²⁸ Prop. 1997/98:55, s. 78.

¹²⁹ Burman (2007), s. 285-286.

¹³⁰ Ibid, s. 391.

¹³¹ Jareborg m.fl. (2015), s. 66-67.

självkänsla. Enligt 4 kap. 4a§ 2st BrB ska den som begår gärningen i första stycket dömas till grov kvinnofridskränkning till samma straff om gärningen begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med. Alternativt bor eller har bott under äktenskapsliknande förhållanden med.¹³²

3.2.1 Närståendebegreppet

Vid instiftandet av fridskränkingsbrotten angav regeringen i propositionen, i likhet med kommissionens förslag, att det finns ett syfte med att särskilja mäns våld mot kvinnor från övrigt våld i nära relationer. Framförallt i syfte att synliggöra och kartlägga omfattningen av specifikt mäns våld mot kvinnor. Eftersom brottsbalken i övrigt är könsneutralt utformad resulterade det i att bestämmelsen delades upp i två delar.¹³³ Närståendebegreppet i bestämmelsens första stycket tar sikte på en person som gärningspersonen har eller har haft ett förhållande med. Bestämmelsen är könsneutral vilket innebär att parternas kön inte är av relevans. En närstående person är någon som förövaren har haft eller har ett förhållande med, tex är gift med eller lever under äktenskapsliknande förhållanden tillsammans med. Begreppet inkluderar även andra familjerelationer som inte behandlas närmare i uppsatsen. Det andra stycket tar sikte på mäns våld mot kvinnor i en parrelation. Den närstående till den manliga förövaren ska således vara en kvinna som han har varit eller är gift med, alternativt bor eller har bott med under äktenskapsliknande förhållanden.¹³⁴ Även för det fall som parterna har en relation men inte är sammanboende, kan personen betraktas som närstående enligt första stycket om parterna har en fast parrelation.¹³⁵ En fast parrelation präglas enligt Högsta domstolen av ”en praktisk och känslomässig bindning av inte obetydlig varaktighet”. Ett offer i en fast parrelation befinner sig således i en sådan utsatt situation som fridskränkingsbrotten avser att omfatta. Vidare angav domstolen att det gäller även i samkönade relationer.¹³⁶

¹³² Se 4 kap. 4a § BrB.

¹³³ Prop. 1997/98:55, s. 83.

¹³⁴ Jareborg m.fl. (2015), s. 66.

¹³⁵ Se NJA 2004 s. 97

¹³⁶ Burman (2004), s. 142-144.

3.2.2 Flera brottsliga gärningar

Utöver grundkravet att gärningen ska vara riktad mot en närstående, krävs att det är fråga om flera var för sig kriminaliserade gärningar.¹³⁷ Det är enbart brott som ingår i de i bestämmelsen uppräknade brottstyperna som kan bidra till att konstruera ett fridskränkingsbrott. Andra brottstyper som skulle kunna sägas innebära ett direkt angrepp på den personliga integriteten när de begås i en fridskränkingskontext kan inte utgöra ett fridskränkingsbrott.¹³⁸

De gärningar som kan göra att bestämmelsen om fridskränkingsbrott aktualiseras ska falla in under 3, 4, 6 eller 12 kap. BrB eller en överträdelse av meddelat kontaktförbud mot närstående eller tidigare närstående person enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud.¹³⁹ Sedan tillkomsten av grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning har det vid flera tillfällen skett förändringar i lagtexten. Den ursprungliga formuleringen innefattade enbart brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. BrB. Den 1 juli 2013 ändrades bestämmelsen och omfattar nu även skadegörelsebrotten i 12 kap. BrB och överträdelse av kontaktförbud.¹⁴⁰ Samtidigt höjdes minimistraffet från sex till nio månaders fängelse. Brottskatalogen för fridskränkingsbrotten har även förändrats genom att nya brott successivt har tillkommit i de befintliga kapitlen. Exempelvis har brotten kränkande fotografering, olovlig identitetsanvändning och olaga integritetsintrång införts i brottsbalkens fjärde kapitel.¹⁴¹

Åklagarens gärningsbeskrivning är ramen för vad som kommer att prövas i målet. I gärningsbeskrivningen preciseras de brottsliga gärningar som den tilltalade anklagas för.¹⁴² Brottskonstruktionen innebär att domstolen ska döma för grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning, istället för de separata brott som gärningarna innebär. Detta föranleder att det uppstår frågor

¹³⁷ Jareborg m.fl. (2015), s. 66-67.

¹³⁸ Andersson (2016), s. 188.

¹³⁹ Se 4 kap. 4a § BrB.

¹⁴⁰ Prop. 2012/13:108, s. 4

¹⁴¹ Ibid, s. 4.

¹⁴² Dag (2020), s. 73.

om brottskonkurrens mellan fridskränkingsbrotten och brott som kan ingå i detta. Enligt förarbetena ska vanliga konkurrensregler tillämpas vilket normalt innebär att domstolen ska döma för det brott med strängare straffskala. Domstolen ska således döma för grov misshandel separat även om gärningen ingår i ett beteende av det slag som ingår i fridskränkingsbrotten.¹⁴³

3.2.3 Fridskränkingsrekvisiten

Ansvar förutsätter vidare att de enskilda brotten vart och ett utgjort ett led i en upprepad kränkning av personens integritet och att brotten varit ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla.¹⁴⁴ Kännetecknande för fridskränkingsbrotten är att de brottsliga gärningarna bedöms som en helhet och i sitt sammanhang. Bedömningen hålls samman av de två fridskränkingsrekvisiten.¹⁴⁵ Rekvisiten är så kallade normativa rekvisit. Det betyder att rekvisitet inte rör ett faktum, som någons ålder, utan en värdering.¹⁴⁶ Förövaren ska ha haft uppsåt till de faktiska omständigheterna men det är domstolen som ska värdera ifall gärningarna inneburit en kränkning och allvarligt skadat offrets självkänsla, inte förövarens eget syfte med gärningarna.¹⁴⁷ Skulle det första fridskränkingsrekvisitet vara uppfyllt men inte det andra, föreligger inte ett fridskränkingsbrott. Det är ovanligt att domstolen i avgöranden där förövaren döms för var och en av de åtalade gärningarna istället för fridskränkingsbrotten motiverar varför det första eller/och det andra fridskränkingsrekvisitet inte anses uppfyllt.¹⁴⁸ Lernestedt¹⁴⁹ anger att syftet med fridskränkingsrekvisiten snarare är att beskriva vad en person faktiskt får genomlida, än att fungera som rekvisit. Begreppet ”integritet” knöts in i ”upprepad kränkning av den utsattas integritet” på ett sådant sätt att fokus hamnade på vilket antal brott som krävs och inte på själva begreppet integritet. I kravet på vad som ska vara ägnat att

¹⁴³ Brå 2019:8, s. 23.

¹⁴⁴ Se 4 kap. 4a § BrB.

¹⁴⁵ Burman (2007), s. 185.

¹⁴⁶ Ågren, Leijonhufvud och Wennberg (2018), s. 105.

¹⁴⁷ Prop. 1997/98:55 s. 133-135.

¹⁴⁸ Burman (2007), s. 185.

¹⁴⁹ Claes Lernestedt är professor i straffrätt vid Stockholms Universitet.

allvarligt skada den utsattas självkänsla finns ett krav på en viss kvalificering. Om brotten som ingår i kränkningen var för sig är lindriga krävs ett större antal brott för att de ska ha varit ägnade att allvarligt skada självkänslan.¹⁵⁰

3.2.3.1 Upprepad kränkning av offrets integritet

Med rekvisitet *led i upprepad kränkning av offrets integritet* avses gärningar som tar sikte på den personliga integriteten och kränkningar som sker vid upprepade tillfällen. Hur många kränkningar som krävs för att en upprepning ska anses föreligga bör enligt regeringen bedömas utifrån gärningarnas karaktär. Ju allvarligare gärningen är, desto färre gärningar krävs för att kränkningen ska ses som upprepad.¹⁵¹ Bedömningen ska göras utifrån de i målet åtalade gärningarna och brott för vilka den tilltalade tidigare dömts. Gärningar den tidigare dömts får åberopas till stöd, som bevisfaktum, för att kränkningen är av en sådan art att de tillsammans med de nya gärningarna är att se som grov fridskränkning. Tidigare avdömda brott prövas inte på nytt, utan de kan enbart påverka straffmätningen.¹⁵² I doktrinen har tre gärningar ansetts vara minimum för att det ska vara fråga om en upprepad kränkning, men något entydigt uttalande i förarbeten eller förtydligande från Högsta domstolen finns inte.¹⁵³ HD anger i NJA 2003 s. 144 att det måste vara fråga om flera gärningar och att dessa ska ha ett visst tidsmässigt samband, varav det senare även bekräftas i senare publicerad praxis.¹⁵⁴

De gärningar som omfattas av åtalet ska ingå i brottskonstruktionen av fridskränkingsbrotten och gärningarna ska vara brottsliga. Det är inte möjligt att beakta gärningar i andra kapitel för att kunna påvisa ett mönster i förövarens agerande och att det rör sig om en upprepad kränkning av offrets integritet.¹⁵⁵ I NJA 2004 s. 437 har åklagaren i gärningsbeskrivningen inkluderat gärningar i form av förolämpningar. Förolämpning är en kriminaliserad gärning men regleras i 5 kap. 3 § BrB som inte ingår i

¹⁵⁰ Lernestedt (2010), s. 149.

¹⁵¹ Prop. 1997/98:55 s. 133.

¹⁵² Jareborg m.fl. (2015), s. 67.

¹⁵³ Burman (2007), s. 188.

¹⁵⁴ NJA 2003 s. 144, NJA 2004 s. 437

¹⁵⁵ Burman (2007), s. 187-188.

brottskatalogen. Domstolen anger att förolämpningarna inte kan medföra ansvar i det aktuella målet eftersom det inte enskilt yrkats. Det är således inte möjligt att beakta andra brottsliga gärningar inom ramen för fridskränkingsbrotten. Det är däremot möjligt att agerandet vägs in i straffvärdesbedömningen.¹⁵⁶

Regeringen betonar att en allsidig bedömning av gärningarnas karaktär ska göras i propositionen till utvidgningen av grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning 2013. Det är enligt regeringen uppenbart att även upprepade fall av mindre allvarliga brott sammantaget kan utgöra ett fridskränkingsbrott om fridskränkingsrekvisiten är uppfyllda. Det är inte en förutsättning att ett allvarligare brott inkluderats i åtalet för att kunna döma för fridskränkingsbrott.¹⁵⁷

3.2.3.2 Ägnade att allvarligt skada offrets självkännsla

Det andra fridskränkingsrekvisitet anger att gärningarna ska ha varit *ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla*. I kravet på att gärningarna ska vara ägnade att allvarligt skada självkänslan ligger ett krav på en viss kvalificering av gärningarna. De brott som ingår i brottskatalogen i 4 kap. 4a § BrB innebär typiskt sett att självkänslan hos den utsatta personen skadas. Det krävs att skadan är allvarlig och när det gäller mer lindriga brott kan rekvisitet vara uppfyllt genom att gärningen ingår i ett mönster som sammantaget leder till att den kränkta personen bryts ner. Det behöver inte bevisas att självkänslan skadats i det enskilda fallet utan det räcker att gärningarna typiskt sett leder till att självkänslan allvarligt skadas.¹⁵⁸

Högsta domstolen förde i NJA 2003 s. 144 ett resonemang kring det aktuella fridskränkingsrekvisitet. Den utsatta var nyinflyttad i Sverige och saknade kunskap om det svenska samhället och språket. Den utsatta var hemma med barnen och förövaren underlättade inte för hen att få kontakter med det svenska samhället. Förövaren försökte snarare begränsa hens möjligheter till

¹⁵⁶ NJA 2004 s. 437

¹⁵⁷ Prop. 2012/13:108, s. 10.

¹⁵⁸ Prop. 1997/98:55, s. 133.

kontakt med omvärlden. Det fysiska våldet ansågs vara av ett lindrigare slag medan det allvarliga och verkligt straffbara låg i de psykiska gärningarna. Med hänsyn till att offret genom isoleringen var utlämnad åt förövaren och de ovan uppräknade omständigheterna ansåg Högsta domstolen att gärningarna begåtts med syfte att allvarligt skada kvinnans självkänsla.¹⁵⁹ Enligt Burman bör domen förstås på så vis att det är möjligt att beakta icke kriminaliserade beteenden vid ägnat-rekvisitet, till skillnad från vad som är möjligt vid rekvisitet om integritetskränkning.¹⁶⁰

¹⁵⁹ NJA 2003 s. 144.

¹⁶⁰ Burman (2007), s. 391.

4 Det psykiska våldet och brottskatalogen

4.1 Inledning

Fridskränkingsbrottet i 4 kap. 4a § BrB omfattar 3, 4, 6 och 12 kapitlet i brottsbalken samt gärningar enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud. Lagtekniskt sett omfattas således samtliga brott i dessa kapitel, men ett antal av dessa medför inte ansvar för fridskränkingsbrott. Grövre brott ska dömas särskilt vilket innebär att brott som mord, dråp och grov misshandel faller utanför fridskränkingsbrottet.¹⁶¹ Ett antal av de brott som finns i nämnda kapitel är av sin karaktär sådana att de inte omfattas av fridskränkingsbrottet, exempelvis arbetsmiljöbrott.¹⁶² Oaktsamhetsbrott som finns i kapitlen kan inte vara en del av fridskränkingsbrotten eftersom fridskränkingsbrottet förutsätter uppsåt.¹⁶³ Samtliga gärningar i 6 kap. BrB avser sexualbrott. Sexuellt våld är inte föremål för analys inom ramen för uppsatsen, dessa gärningars tillämplighet kommer därmed inte att beröras närmare i uppsatsen. Gärningar enbart av fysisk karaktär omfattas inte heller av det psykiska våldet.¹⁶⁴

4.2 Kontroll och isolering som våldsmekanism

4.2.1 Kontrollerande gärningar

Kontrollerande gärningar handlar om att begränsa den utsattas frihet och frid. Detta kan ske genom att olovligen läsa den utsattas post eller spela in och ta del av privata telefonsamtal. Den som olovligen tar del av ett meddelande

¹⁶¹ Se 3 kap. 1-2, 6 §§ BrB.

¹⁶² Se 3 kap. 10 § BrB.

¹⁶³ Se 3 kap. 7-9 §§ BrB.

¹⁶⁴ Se 3 kap. 5 § BrB.

som levererats genom brev, brevkort eller paket döms för brytande av post- eller telehemligheter, 4 Kap. 8 § BrB.¹⁶⁵ Det är även brottsligt att med hjälp av tekniskt hjälpmedel i hemlighet avlyssna eller upptaga tal i enrum eller samtal mellan andra, 4 Kap. 9a § BrB. Det är enligt bestämmelsen tillåtet ta upp samtal som man själv deltar i, men inte samtal mellan andra personer eller tal i enrum. Bestämmelsen om olovlig avlyssning ger uttryck för tanken om att en enskild har rätt till privata förhållanden som inte ska komma till utomståendes kännedom utan dennas vetskap.¹⁶⁶ Att förövaren utan den utsattas vetskap tar del av privata meddelanden är ett sätt för förövaren att skaffa sig information om den utsattas liv, i ett led att kontrollera denna. På liknande sätt är det en form av kontrollerande beteende att genom sociala medier och digitala verktyg kontrollera den utsatta.¹⁶⁷ Ett annat sätt att utöva kontroll är att kontrollera den utsatta ekonomiskt.¹⁶⁸ Det finns inget straffbud som kriminaliserar själva beteendet att kontrollera en annan person. Därav omfattas en stor del av den kontroll som utövas vid psykiskt våld inte av något straffbud. Det är exempelvis inte straffbart att kontrollera den utsattas val av kläder eller smink.

4.2.2 Isolerande gärningar

Isolerande gärningar kan utföras genom ett fysiskt inspärrande av den utsatta, vilket kan vara ett olaga frihetsberövande enligt 4 kap. 2§ BrB. Den som spärrar in någon eller på annat sätt berövar denne friheten döms för olaga frihetsberövande, för det fall det inte rör sig om människorov eller människohandel.¹⁶⁹ Den utsatta ska så gott som fullständigt förhindras att förflytta sig från en viss plats. Gärningen kan bestå av att föra bort, spärra in, binda fast eller ställa någon under bevakning. Inspärrningen behöver inte ske i ett trångt utrymme, utan det räcker med att hindret väsentligt påverkar den utsattas möjlighet att ta sig ut.¹⁷⁰ Det har i rättspraxis inte ansetts innebära ett

¹⁶⁵ Se 4. Kap 8 § BrB, Jareborg m.fl. (2015), s. 75-76.

¹⁶⁶ Jareborg m.fl. (2015), s. 78-79.

¹⁶⁷ Se kapitel 4.7 om digitalt våld.

¹⁶⁸ Se kapitel 4.6 om ekonomiskt våld.

¹⁶⁹ Se 4 kap. 2 § BrB.

¹⁷⁰ Jareborg m.fl. (2015), s. 51-52.

olaga frihetsberövande att förövaren låst och ställt sig framför den låsta dörren. Visserligen är den utsattas möjligheter att lämna rummet hindrad men så länge agerandet inte sker under en lång tid är hindret inte att se som väsentligt.¹⁷¹ För en våldsutsatt i en nära relation utgör rädslan för vad förövaren är kapabel till ett väsentligt hinder som domstolen inte menar föreligger i det nyss nämnda exemplet. Bestämmelsen om olaga frihetsberövande kräver ett fysiskt inspärrande vilket kan ske i en våldspräglad relation. Ett fysiskt inspärrande krävs vanligen inte för att offret ska följa förövarens instruktioner och vilja.

Fysisk isolering kan ske genom andra kriminaliserade gärningar utan att det är att se som ett olaga frihetsberövande. Ett kortare fasthållande eller att under tvång förmå någon att stanna på en plats kan utgöra en form av olaga tvång¹⁷² eller ofredande¹⁷³. Det finns ett straffrättsligt skydd för fysisk isolering men bestämmelserna tar inte hänsyn till det mentala hinder som finns för ett offer för våld i nära relationer. Den verkligt skadliga isoleringen är den som resulterar i att offret förlorar normala referenspunkter och inte tillåts träffa andra människor. Det är inte kriminaliserat att förövaren inte tillåter att den utsatta träffar eller pratar med andra människor.

4.2.3 Passivt fysiskt våld

Det *passivt fysiska våldet* är sådant psykiskt våld som skadar offrets fysiska hälsa. Exempel på sådana gärningar är att förvägra den utsatta sömn eller förhindra möjlighet till sjukvård. Gärningen att förhindra tillgång till sjukvård kan vara kriminaliserad genom ett olaga frihetsberövande för det fall som ett fysiskt hinder föreligger. Psykiska och fysiska våldsgärningar som resulterar i psykisk sjukdom för den utsatta är också en form av passivt fysiskt våld. Depression, PTSD och ångest är psykiska sjukdomar som i många fall påverkar den utsatta fysiskt. Den straffbelagda gärningen i bestämmelsen om misshandel består av att tillfoga en annan person kroppsskada, sjukdom eller

¹⁷¹ RH 2003:31.

¹⁷² Se kapitel 4.3.1 om olaga tvång.

¹⁷³ Se kapitel 4.4 om ofredande.

smärta. Bestämmelsen är uppdelad i två svårighetsgrader; misshandel av normalgraden samt ringa misshandel. Grov misshandel omfattas inte av brottskatalogen i 4 kap. 4a § BrB.¹⁷⁴ Straffbudet kräver en effekt där samtliga effekter, förutom sjukdom, är av fysisk art. Framkallande av lindrigare psykiskt lidande och psykisk smärta faller utanför paragrafens tillämpningsområde.¹⁷⁵

För att rekvisitet sjukdom ska vara tillämpligt ska misshandeln resultera i en effekt i form av sinnessjukdom, psykisk invaliditet och sådant psykiskt lidande som medför en medicinskt påverkbar effekt i form av exempelvis en psykisk chock.¹⁷⁶ Det ska vidare föreligga adekvat kausalitet mellan gärningen och sjukdomen för att ansvar ska utdömas. Regeringen uttalar i Kvinnofridspropositionen att det är möjligt att bevisa medicinskt påvisbara effekter vid allvarliga former av psykiskt våld. Vid mindre allvarliga former av psykiskt våld torde det däremot vara svårare att visa på en sådan effekt.¹⁷⁷ Enligt Burman finns det en bristande mängd publicerad praxis på området vilket kan förklaras med svårigheten att bevisa förövarens uppsåt till den psykiska effekten.¹⁷⁸ I förarbetena preciseras inte vad för effekt som är att se som en medicinsk påvisbar effekt av en gärning. Däremot anges i propositionen till hur barn påverkas av att bevittna våld mot en närstående, att det inte räcker med allmänna känslor av obehag och rädsla. Besvären ska vara så allvarliga att de kan föranleda sjukskrivning alternativt psykologbehandling.¹⁷⁹ Exempel på medicinskt påvisbara besvär är depression, ångest, sömnbesvär och PTSD.¹⁸⁰

Bestämmelsen i 3 kap. 5 § BrB kriminaliserar således utövandet av sådant psykiskt våld som leder till PTSD, depression och ångest, vilket är en form av passivt fysiskt våld och direkta konsekvenser av att ha blivit utsatt för våld.

¹⁷⁴ Se 3 kap. 5 § BrB.

¹⁷⁵ SOU 1953:14, s. 134.

¹⁷⁶ SUO 1953:14, s. 134-135, Prop. 1997/98:55, s. 76.

¹⁷⁷ Prop. 1997/98:55, s. 76.

¹⁷⁸ Burman (2007), s. 170.

¹⁷⁹ Prop. 2005/06:166, s. 19.

¹⁸⁰ Jfr Prop. 2005/06:166, s. 19, Andersson (2016), s. 199.

Oavsett orsak till bristande praxis så verkar inte bestämmelsen tillämpas på det vis att det psykiska våldet omfattas.

4.3 Hot och skrämnel

4.3.1 Hot och tvång

Bestämmelsen om olaga hot tar sikte på att skydda en enskild persons känsla av trygghet och handlingsfrihet, 4 kap. 5 § BrB. Den brottsliga gärningen innefattar att hota annan med brottslig gärning på ett sätt om är ägnat att framkalla allvarlig rädsla för sin eller annans säkerhet till person, egendom, frihet eller frid.¹⁸¹ Hotet ska medföra ett lidande eller en avsevärd olägenhet för den drabbade.¹⁸² Såväl direkta hot som indirekta hot omfattas av bestämmelsen. Hotet behöver inte vara öppet utan kan vara indicerat genom handling eller ord. I förarbetena anges att det är ett ingrepp på individens integritet att medvetet skapa otrygghet, obehag, oro eller rädsla hos en annan människa. Den som utsätts för hotet tvingas förhålla sig, och i vissa fall anpassa sig, till att man kan komma att bli utsatt för ett brott.¹⁸³ Kvinnovåldskommissionen beskriver upprepade olaga hot som ett angrepp mot den personliga integriteten och en form av psykisk terror.¹⁸⁴ Hot som innebär hot om brottslig gärning mot en persons frihet eller frid omfattas även av bestämmelsen. Utvidgningen gjordes bland annat i syfte att tydliggöra kriminaliseringen av integritetskränkning handlingar, som exempel nämns i förarbetena spridande av integritetskänsliga bilder eller uppgifter.¹⁸⁵ I hbtq-relationer kan hoten vara fokuserade kring att berätta om den utsattas sexualitet eller om personens Hiv-status, det vill säga annat än hot om våld. Det är kriminaliserat att sprida känslig information och menligt meddelanden om annan.¹⁸⁶ Bestämmelsen är vidare ett abstrakt farebrott vilket innebär att

¹⁸¹ Se 4 kap 5 § BrB.

¹⁸² SOU 2016:7, s. 332.

¹⁸³ Ibid, s. 332.

¹⁸⁴ SOU 1995:60, s. 290.

¹⁸⁵ SOU 2016:7, s. 345-346.

¹⁸⁶ Se kapitel 4.7 om olaga integritetsintrång.

hotet i det konkreta fallet inte behöver framkalla en allvarlig rädsla utan hotet ska typiskt sett vara ägnat att göra det.¹⁸⁷ Hotelser om annat än brottslig gärning är inte kriminaliserad och det krävs ofta att det är fråga om mer än ett lindrigt brott.¹⁸⁸

Den typ av hot som framställs i nära relationer är ofta fokuserade kring hot om brottslig gärning i form av hot om skadligt, ibland dödligt, våld. Antingen mot den utsatta, dennes familj, vänner eller egendom. Fram till och med januari 2019 nämndes som exempel på hot om brottslig gärning i lagtexten ”lyftande av vapen mot annan”.¹⁸⁹ Kvinnovaldscommissionen föreslog att bestämmelsen skulle ändras till ”hotar att använda våld” eftersom hot om våld är en mer vanlig form av hot än specifikt vapenhot. Framförallt vad gäller hot i nära relationer, men även i andra kontexter.¹⁹⁰ Regeringen angav i propositionen att förslaget skulle leda till en oklar tillämpning varför bestämmelsen behöll sin ursprungliga formulering.¹⁹¹ Tjugo år senare togs exemplifieringen bort ur lagtexten, men inte på grund av kvinnovaldscommissionens argument. Förändringen ansågs påkallad med anledning av att exemplifieringen komplicerade bestämmelsen på ett onödigt sätt.¹⁹² Bestämmelsen om olaga hot kriminaliserar således en del av de hot som vanligen framställs i en våldspräglad relation. Avser hotet inte hot om brottslig gärning är gärningen inte kriminaliserad. Olaga hot kan även utgöra en form av skrämsel, framförallt för det fall som hotet är indirekt.

Om hot om brottslig gärning är förenat med tvång till något är bestämmelsen om olaga tvång tillämplig, 4 kap. 4 § BrB. Bestämmelsen om olaga tvång straffbelägger gärningar som tvingar någon att göra, tåla eller underlåta att göra något. En förutsättning är att tvånget sker under våld, hot om brottslig

¹⁸⁷ SOU 2016:7, s. 344.

¹⁸⁸ Jareborg m.fl. (2015), s. 61.

¹⁸⁹ SOU 2016:7, s. 347.

¹⁹⁰ SOU 1995:60, s. 290.

¹⁹¹ Prop. 1997/98:55, s. 84.

¹⁹² SOU 2016:7, s. 347.

gärning, hot om åtal eller ange annan för brott, eller lämna ett menligt meddelande. Tvånget ska vidare vara otillbörligt.¹⁹³

Bestämmelsen avseende olaga tvång är likt bestämmelsen om olaga hot ett skydd för individens handlingsfrihet. Bestämmelsen skyddar den utsatta för det fall förövaren tvingar hen till något genom nämnda gärningar. Sker tvånget under hot om brottslig gärning är det en förutsättning att rekvisiten för olaga hot är uppfyllda. Straffrättskommittén anger i förarbetena att olaga tvång exempelvis kan föreligga om förövaren tvingar den utsatta att lämna en upplysning genom hot om att slå sönder personens tillhörigheter; skadegörelse är en brottslig gärning.¹⁹⁴ Tvånget ska vara otillbörligt och kan även utövas under hot om åtal, angivande för brott, eller hot om lämnande av menligt meddelande.¹⁹⁵ Uttrycket menligt meddelande hänförs i regel till en privat eller yrkesmässig omständighet som den utsatta vill hålla hemligt, men ska tolkas restriktivt. Ett sådant meddelande kan röra hot om att avslöja den tvungnes sexuella läggning eller sexuella relation.¹⁹⁶ Vid bedömningen av tvångets otillbörlighet ska framförallt beaktas orsaken till varför gärningsmannen har framfört hotet. Tvång med uppsåt att skada eller i syfte att nå en ekonomisk vinning får anses otillbörligt.¹⁹⁷ Bestämmelsen om olaga tvång omfattar något fler gärningar än vad bestämmelsen om olaga hot gör.

4.3.2 Skrämnel

Olaga hot och olaga tvång kan även utgöra en form av skrämnel. Skrämnel syftar till att framkalla känslor av obehag och osäkerhet hos den utsatta, vilket torde vara fallet vid olaga hot och olaga tvång. Liknande känslor kan framkallas hos den utsatta om förövaren olovligen intränger eller kvarstannar i de utsattas bostad eller på dess arbetsplats. Även om den utsatta inte skulle bli rädd av det olovligen inträngandet eller kvarstannandet kan gärningen ses som ett sätt för förövaren att kontrollera den utsatta. Hemfridsbrott och olaga

¹⁹³ Se 4 kap. 4 § BrB.

¹⁹⁴ SOU 1953:14, s. 160-161.

¹⁹⁵ Se 4 kap. 4 § BrB.

¹⁹⁶ Jareborg m.fl. (2015), s. 55.

¹⁹⁷ SOU 1953:14, s. 161.

intrång regleras 4 kap. 6 §. Den som olovligen intränger eller kvarstannar där annan har sin bostad döms för hemfridsbrott enligt första stycket. Den som intränger eller kvarstannar på annan plats där denna inte är behörig, exempelvis kontor, döms för olaga intrång, enligt andra stycket.¹⁹⁸ Att kvarstanna innebär att förövaren underlåter att avlägsna sig vid uppmaning. Att olovligen intränga innebär att förövaren övervinner ett hinder av fysisk eller psykisk art, exempelvis ta sig över ett staket in till någons bostad. En förutsättning för att förövarens inträngande eller kvarstannande i bostaden ska utgöra ett hemfridsbrott är att parterna inte sammanbor.¹⁹⁹

Överträdelse av kontaktförbud²⁰⁰ kan också utgöra en form av psykiskt våld genom skrämsel. Den utsatta upplever ofta en form av trygghet genom att förövaren meddelats ett kontaktförbud. En överträdelse av förbudet kan innebära en kränkning av den personliga integriteten och att självkänslan hos den drabbade skadas, eftersom syftet med förbudet är att skydda den utsatta.²⁰¹ Ett kontaktförbud meddelas under förutsättningen att det finns en risk för att en person kommer att begå en brottslig handling, allvarligt trakassera eller förfölja en annan person.²⁰² Vid en sådan överträdelse är det naturligt att känslor av obehag och osäkerhet uppkommer hos den utsatta. Brå anger i en rapport från 2003 att överträdelse av kontaktförbud innebär en form av systematisk kränkning som den som beskrivs i förarbetena till bestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.²⁰³

En annan form av skrämsel som utövas genom brottslig gärning är kränkande fotografering. Den som olovligen med hjälp av ett tekniskt hjälpmedel i hemlighet tar upp bild av någon som befinner sig inomhus i en bostad, på en toalett, i ett omklädningsrum eller annat utrymme döms för kränkande fotografering. Om förövaren fotograferar den utsatta från trädgården och det kommer till den utsattas kännedom, skapar det en känsla av otrygghet hos den

¹⁹⁸ Se 4 kap. 6 § BrB.

¹⁹⁹ Jareborg m.fl. (2015), s. 70-71.

²⁰⁰ Se 24 § Lag (1988:688) om kontaktförbud.

²⁰¹ Prop. 2012/13:108 s. 13

²⁰² SOU 2011:85, s. 101-102.

²⁰³ Brå 2003:2, s. 9.

utsatta.²⁰⁴ Bestämmelsen infördes med syfte att skydda enskild från fotografering som kan anses innebära ett intrång i den privata sfären. Tidigare kunde sådan gärning bedömas som ofredande eller förtal men enligt förarbetena fanns ett tillämpningsproblem i situationer där bilderna i sig inte innefattade något nedsättande eller i situationer där offret inte själv uppfattat fotograferingen.²⁰⁵ Spridning av bilderna omfattas däremot inte av denna paragraf.²⁰⁶

Hotelser och skrämnel är sammanfattningsvis kriminaliserat genom ett antal brottsliga gärningar. Men även om bestämmelsen om olaga hot även omfattar indirekta hot är det tveksamt om sådant hotfullt beteende som ofta utövas vid våld i nära relationer är att se som ett indirekt hot. Det latent våldet är alltså inte kriminaliserat genom någon straffrättslig gärning. Genom att offret tidigare utsatts för våld av något slag är våldet hela tiden närvarande i kraft av möjligheten för nytt våld. För det fall våldet betraktats som en process är det troligt att det latent våldet hade omfattats av bestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. För den våldsutsatta kan sättet förövaren rör sig på eller diffusa yttranden vara tillräckligt för att den utsatta ska förstå att våldet är överhängande.

4.4 Degraderande och förödmjukande beteende

Degraderande beteende går ut på att karaktärisera en person negativt och sår den utsatta, genom att exempelvis kalla den utsatta för skällsord. Förödmjukande beteende handlar om att utsätta offret för förödmjukande gärningar. Exempelvis genom att framför andra berätta om hur dålig den utsatta är eller tvinga offret till förödmjukande gärningar. I viss mån kan den typ av agerande från förövaren omfattas av bestämmelsen om ofredande. Den

²⁰⁴ Se 4 kap. 6a § BrB.

²⁰⁵ Jareborg m.fl. (2015), s. 72-73.

²⁰⁶ Ibid, s. 73.

som fysiskt antastar annan, utsätter annan för störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande ska dömas för ofredande. Förutsatt att gärningen var ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt.²⁰⁷ Bestämmelsen fick nuvarande lydelse den 1 januari 2018. En modernisering ansågs påkallad dels med anledning av att den tidigare bestämmelsens exemplifierande utformning ansågs föråldrad. Dels på grund av att bestämmelsen ska täcka de skyddsbehov som uppkommit i och med digitala kommunikationsverktyg.²⁰⁸

Ofredandebestämmelsen omfattar således gärningar som är ägnade att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt. Den utsatta kan efter att ha blivit utsatt för ett fridskränkingsbrott uppleva känslor av obehag och utsatthet. Regeringen angav i propositionen till lagändringen 2018 att de psykiska effekterna av att utsättas för ett fridskränkingsbrott torde skilja sig åt i högre grad än vad fysiska effekter av andra brott gör. Därav utformades straffbestämmelsen som ett abstrakt farerekvisit. Enbart gärningar som typiskt sätt är att se som kränkande av någons frid omfattas av straffansvaret. Bedömning ska i det enskilda fallet göras med hänsyn till omständigheterna hänförliga till målsäganden och dess unika situation.²⁰⁹

Ett fysiskt antastande förutsätter en handbegriplig gärning i form av exempelvis att lägga krokben, knuffa eller rycka i en persons kläder.²¹⁰ Detta kan inte anses utgöra psykiskt våld i den bemärkelse som diskuterats i uppsatsens andra kapitel. Det psykiska våldet kommer snarare till uttryck i bestämmelsen om ofredande genom störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande. Enligt förarbetena innebär *störande kontakter* att förövarens beteende har effekten att det stör exempelvis nattsömn, arbete, koncentration eller andra aktiviteter. Med störande kontakter avses såväl kontakter vid personliga sammankomster som vid elektronisk kommunikation. Känslor av obehag och oro kan även frammanas. Tidpunkt, antal, tillvägagångssätt och de störande kontakternas innebörd är av

²⁰⁷ Se 4 kap. 7§ BrB.

²⁰⁸ Prop. 2016/17:222 s. 58.

²⁰⁹ Ibid, s. 59.

²¹⁰ Ibid, s. 62.

betydelse. Är det fråga om nedsättande och kränkande budskap krävs en lägre frekvens än om det är fråga om harmlösa kontakter. Även annat ***hänsynslöst agerande*** kan leda till straffansvar. Exempel på sådana kan vara att allvarligt skrämma någon genom höga ljud, filma någon naken eller på annat påträngande sätt. Även mer subtila kontakter som att återkommande stå utanför någons bostad kan ge uttryck för ett hänsynslöst agerande. Innehållet i enstaka yttranden kan begränsade fall kan utgöra ett straffbart ofredande enbart utifrån sitt innehåll. Detta med förutsättningen att gärningen är ägnad att kränka någons frid på ett kännbart sätt. Exempel på sådana yttranden är att uppmana annan att ta livet av sig, detaljerade kränkningar av våldsam natur eller på annat sätt ger uttryck för hat mot någon. För att ett hänsynslöst yttrande ska vara straffbart krävs att gärningen är ägnad att kränka den utsatte på ett kännbart sätt. Så kan vara fallet om yttrandet riktar sig mot en särskilt sårbar person, tex någon som befinner sig i beroendeställning.²¹¹

Sådana gärningar som degraderande och förödmjukande beteende kan bestå av är till viss del kriminaliserad genom bestämmelsen om ofredande. Själva gärningen att förödmjuka och nedvärdera en person är dock inte kriminaliserad utan det krävs att gärningen ska vara ägnad kränka den utsatta på ett kännbart sätt. Att enbart förolämpa den utsatta genom verbala kränkningar utgör inte heller ett ofredande. Förolämpning är en straffbar gärning enligt 5 kap. 3 § BrB, men ingår inte i fridskränkningens brottskatalog. Det förödmjukande beteendet kan även innefatta att den utsatta under tvång eller hot tvingas att göra förödmjukande handlingar. För sådana fall kan bestämmelsen om olaga tvång och olaga hot vara tillämpliga om förutsättningarna för brotten i övrigt är uppfyllda.

Emotionellt våld och emotionell utpressning är andra våldsformer som likt förödmjukande beteende framkallar känslor av skam hos den utsatta. Våldsformerna är inte kriminaliserade genom bestämmelser om ofredande. Emotionell utpressning är kriminaliserat genom bestämmelsen om olaga

²¹¹ Prop. 2016/17:222 s. 62-63.

tvång för det fall som förutsättningarna i den enskilda situationen överensstämmer med straffbudets rekvisit i övrigt. Att förövaren tvingar den utsatta till att göra något genom hot om att avslöja den utsattas sexualitet är ett vanligt exempel på emotionell utpressning. Emotionellt våld å andra sidan är inte kriminaliserad genom någon av gärningarna i brottskatalogen. Våldet utövas ofta genom att den utsatta negligeras och ignoreras, vilket inte är straffbart. Det emotionella våldet kan även utövas genom att förövaren konsekvent bryter överenskommelser och avtal vilket kan medföra konsekvenser på andra sätt, men det är inte straffbart.

Att framställa hot genom barn när förövaren haft att räkna med att hotet ska komma till den utsatts kännedom, är en form av olaga hot. Gärningar som innefattar hot om ensam vårdnad om parternas barn eller hot om anmälan till socialtjänsten kan även det vara kriminaliserat. Det är olagligt att på falska grunder anmäla någon till en myndighet²¹². Men gärningen ingår inte i brottskatalogen för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning varför endast hot om sådan gärning straffbart. Även bestämmelsen om olaga tvång kan vara tillämplig i den nämnda situationen. Däremot är själva användande av barnen i våldsutövningen är inte kriminaliserat.

4.5 Materiellt våld

Fysiskt våld mot den utsattas egendom är kriminaliserat utifrån skadegörelsebrotten: den som förstör eller skadar annans egendom, fast eller lös, till men för annans rätt därtill ska dömas för skadegörelse.²¹³ Brottsobjektet för skadegörelse är fast eller lös egendom, inklusive levande djur. Rekvisitet men för annans rätt innebär att det skadade eller förstörda kan vara annans eller egen egendom.²¹⁴ Skadegörelse är inte ett brott som riktas mot en annan människas liv, hälsa, frihet eller frid utan mot annans egendom.

²¹² Prop. 2016/17:222 s. 63.

²¹³ Se 15 kap. 7 § BrB.

²¹⁴ Jareborg m.fl. (2015), s. 400-401.

Skadegörelse kan bestå av flera skilda gärningar, vilket medför att graden av angrepp på den personliga integriteten varierar. Exempel på sådana gärningar är förstörelse av den utsattas dörrar och fönster till dess bostad, kläder, mobiltelefon, dator eller andra tillhörigheter. Angreppet kan även begås mot ägodelar av stort affektionsvärde för den utsatta. De nämnda skadegörelse objekten är exempel på när kränkningen av personens integritet kan vara större än själva angreppet på egendomen. Inte minst när brottet riktar sig mot en närstående blir angreppet på den utsattas integritet ännu större.²¹⁵ Till den mån som ett djur skadas till men för målsägandens rätt ska våldet mot djuret bedömas som skadegörelse. Djurplågeri ingår inte i brottskatalogen med motivering av att det brottet skyddar djurets intresse inte ägarens.²¹⁶

4.6 Ekonomiskt våld

Det ekonomiska våldet syftar till att uppnå kontroll över offret. En bestämmelse som kriminaliserar delar av både det ekonomiska och digitala våldet, beroende på gärningens effekt, är bestämmelsen om olovlig identitetsanvändning. Den som använder en annan persons identitetsuppgifter och utger sig för att vara denne och därigenom ger upphov till skada eller olägenhet för den personen, döms för olovlig identitetsanvändning.²¹⁷ En identitetsuppgift är en viss uppgift eller en viss kombination av uppgifter som är unika för en person. Bestämmelsen omfattar uppgifter som var för sig eller tillsammans kan användas för att identifiera en viss person.²¹⁸ Exempel på identitetsuppgifter är person- eller samordningsnummer, e-postadress eller födelsetid. Det krävs att användandet är olovligt, samtycke utesluter således straffansvar, och att användandet resulterar i en olägenhet eller skada för den utsatta. Med skada menas ekonomisk skada och med olägenhet menas obehag eller nackdel, som kan ta sig till andra uttryck än ekonomisk skada. Det olovliga användandet av identitetsuppgifter kan ske på olika sätt, ingen

²¹⁵ SOU 2011:85, s. 104.

²¹⁶ Prop. 2012/13:108, s. 13-15.

²¹⁷ Se 4 kap. 6b § BrB

²¹⁸ Prop. 2015/16:150, s. 17-18.

särskild form föreskrivs. Enligt förarbetena kan användandet exempelvis ske genom att skicka in en låneansökan i annans namn eller genom att uppge en annan persons identitet vid uthämtande av postförsändelse. För det fall som låneansökan resulterar i en skada för den utsatta är det att se som en form av ekonomiskt våld. En olägenhet kan föreligga vid skapandet av ett konto i den utsattas namn på sociala medier eller genom att förövaren skriver kommentarer i den utsattes namn i kommentarsfält för att tillskriva denne extrema åsikter vilket är en form av digitalt våld.²¹⁹ Utöver bestämmelsen om olaga identitetsanvändning finns det inget straffbud i brottskatalogen som kriminaliserar gärningar avseende ekonomiskt våld. För det fall ekonomiskt våld utövas under hot om repressalier eller under tvång kan gärningen bedömas som olaga hot eller olaga tvång, förutsatt att omständigheterna i övrigt uppfyller brottens rekvisit.

4.7 Digitalt våld

Skyddet mot digitalt våld har under de senaste åren ökat inom ramen för fridskränkingsbrotten. De senaste åren har flera brottstyper tillkommit och förändrats med anledning av att vi lever en allt större del av våra liv på sociala medier. För det fall det digitala våldet utgörs av hot om spridning av bild eller uppgift är sådan gärning kriminaliserat genom bestämmelsen om olaga hot. Det digitala våldet i nära relationer kommer ofta till uttryck genom gärningar som faller in på straffbuden olaga tvång och ofredande. Fridskränkingsbrottens brottskatalog straffbelägger särskilt digitalt våld genom bestämmelsen om olaga identitetsanvändning men även genom bestämmelsen om olaga integritetsintrång och dataintrång.

Den som gör intrång i annans privatliv genom att sprida vissa typer av bilder eller andra typer av uppgifter om en annan person döms till olaga integritetsintrång, 4 kap. 6c § BrB. I bestämmelsens första stycke görs en uttömmande uppräkningslista av vilka slags uppgifter och bildupptagningar som

²¹⁹ Prop. 2015/16:150, s. 29-30.

innebär ett straffrättsligt intrång i privatlivet.²²⁰ Den första punkten omfattar spridning av bilder på sexuella handlingar, blottade könsorgan eller andra bilder av sexuell natur. Punkten omfattar även spridning av uppgifter hänförliga till den utsattas sexualitet eller sexuella preferenser.²²¹ Spridning av den typ av bilder som omfattas av första punkten är en form av digitalt våld men framförallt en form av sexuellt våld vilket inte omfattas av den här uppsatsen. Däremot är spridning av sådana uppgifter en form av digitalt våld. I icke-heteronormativa relationer består det digitala våldet ofta av hot om spridning och spridning av uppgifter om den utsattas sexualitet.

Den andra punkten omfattar den utsattas hälsotillstånd. Spridning av sådan bild eller uppgift kan vara att den utsatta har gjort en könskorrigering eller en abort. Att sprida bilder på en persons självmordsförsök, andra känsliga uppgifter i form av förhör från förundersökningar eller någons helt eller delvis namna kropp omfattas av den tredje och fjärde punkten. Gärningar enligt de senare punkterna är inte karaktäristisk för det psykiskt våld som beskrivits i uppsatsens andra kapitel. Även om gärningar är en form av digitalt våld.²²² Däremot är den uppräknade av gärningar som görs i förarbetena avseende den andra punkten att se som ett uttryck för psykiskt våld. Bestämmelsen är teknikneutral vilket innebär att muntlig spridning av uppgifter inte omfattas av bestämmelsen. Uppräkningen är uttömmande vilket innebär att spridning av integritetskränkande bilder eller uppgifter som inte är specificerade i bestämmelsen inte omfattas av bestämmelsen.²²³

En annan form av digitalt våld är att olovligen ta sig in i den utsattas mobiltelefon och bereda sig tillgång till uppgifter däri. Den typen av agerande kriminaliseras genom bestämmelsen om dataintrång, 4 kap. 9c § BrB. Gärningen ska bestå i att bereda sig tillgång till, ändra, utplåna eller blockera en uppgift. Brottsobjektet är alla uppgifter som uttrycks i en för dator anpassad och läsbar form. Det typiska dataintrånget sker genom att någon tar

²²⁰ Prop. 2016/17:222 s. 33-34.

²²¹ Ibid, s. 94-95.

²²² Ibid, s. 95.

²²³ Ibid, s. 33-34.

sig in i ett datasystem och hämtar information som finns där. På samma sätt kan detta ske vid digitalt våld i nära relationer. Förövaren kan bereda sig tillgång till den utsattas dator eller mobiltelefon och hämta information därifrån.²²⁴

²²⁴ Jareborg m.fl. (2015), s. 83.

5 Rättsfallsstudie

5.1 Inledning

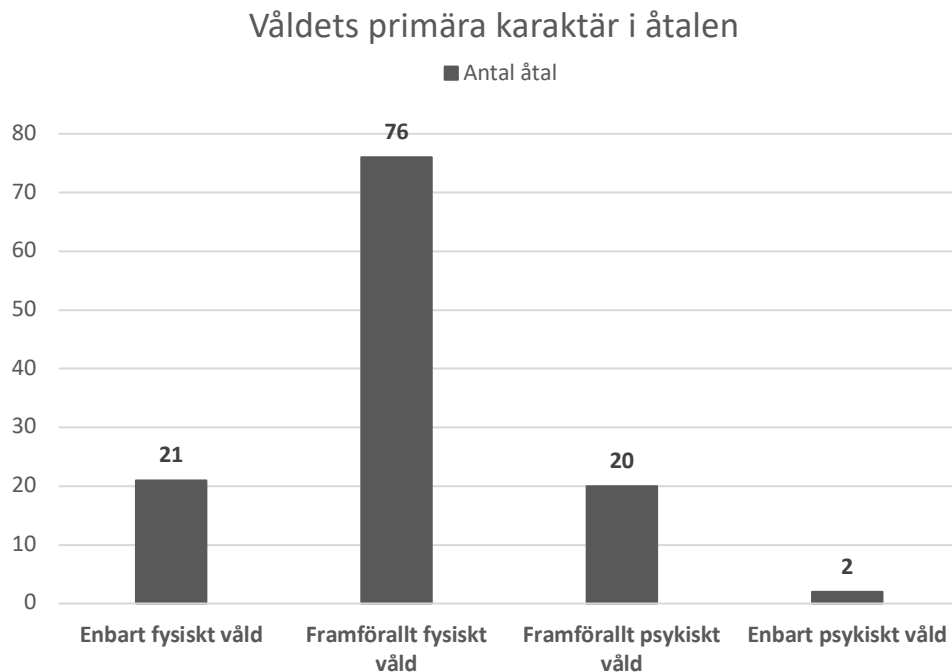
Då syftet med uppsatsen är att ställa kunskap om psykiskt våld i nära relationer mot den rättsliga konstruktionen av brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, ställs i detta kapitel kunskap om psykiskt våld mot den rättsliga praktiken i form av åklagare och domar. Utefter urvalet som beskrivits i kapitel 1.4.3 har 119 hovrättsavgöranden blivit föremål för granskning. Studien är uppdelad i en kvantitativ och en kvalitativ studie. I den kvantitativa studien studeras förekomsten av det psykiska våldet i åklagarens gärningsbeskrivning och åtal. I den kvalitativa delen av rättsfallsstudien undersöks hur domstolen värderar allvaret av det psykiska våldet och hur normaliseringsprocessen i övrigt beaktas i domskälen.

5.2 Brottsliga gärningar

5.2.1 Psykiskt våld i åtalet

En inledande uppdelning av rättsfallen gjordes utifrån vilken typ av våld som gärningarna i åtalet huvudsakligen utgjorts av. Åtalen placerades i fyra kategorier utefter gärningarna i gärningsbeskrivningen. Utgjordes mer än hälften av gärningarna av fysiskt våld kategoriserades åtalet som ”framförallt fysiskt våld”. Var mer än hälften av gärningarna som gjordes gällande i åtalet psykiska våldsformer enligt definitionen i kapitel fyra kategoriserades åtalet som ”framförallt psykiskt våld”. De sista två kategorierna omfattade åtal som enbart avsåg psykiskt eller fysiskt våld. I alla utom två avgöranden bestod gärningsbeskrivningen av minst ett fall av fysisk misshandel. Av dessa bestod gärningarna i åtalet av enbart fysiskt våld i 21 avgöranden. Majoriteten av gärningarna var fysiska våldshandlingar i 76 fall och i 20 fall var gärningarna framförallt psykiska våldshandlingar. Endast två åtal var formulerade utifrån

gärningar av uteslutande psykiskt våld. I en stor majoritet av åtalen bestod gärningsbeskrivningen av både psykiskt och fysiskt våld, totalt 96 fall.

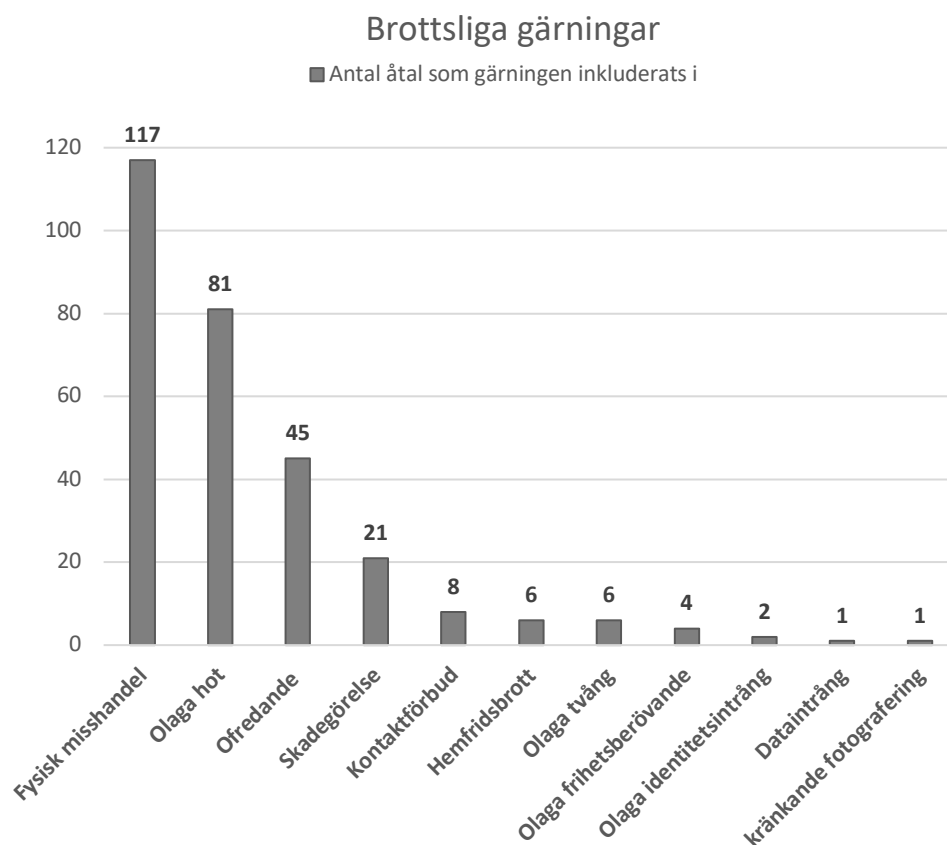

Antalet gärningar i åtalet om grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning varierar från tre till 35 gärningar. Det genomsnittliga antalet gärningar som inkluderats i gärningsbeskrivningen är åtta gärningar oavsett om åtalet avsett framförallt psykiskt eller fysiskt våld. I samtliga fall har den tilltalade varit en man och den utsatta en kvinna. I ett av de analyserade avgörandena har parterna varit omvända, det vill säga att förövaren en kvinna och offret en man. Parternas sexualitet angavs inte i något av avgörandena, det är därmed möjligt att någon eller båda parterna definierar sig som annat än en heterosexuell.

5.2.2 Brottsliga gärningar

Fysisk misshandel är den gärning som var mest frekvent förekommande i gärningsbeskrivningarna. I alla utom två avgöranden bestod minst en gärning i åtalet av fysisk misshandel. Det genomsnittliga åtalet bestod av fem åtalspunkter avseende fysisk misshandel. De vanligaste straffbuden att inkludera i gärningsbeskrivningen utöver fysisk misshandel är olaga hot,

ofredande och skadegörelse. Som synes utifrån diagrammet nedan är det ovanligt att gärningar i form av brytande mot kontaktförbud, hemfridsbrott, olaga tvång, olaga frihetsberövande, olaga identitetsintrång, dataintrång och kränkande fotografering inkluderas i gärningsbeskrivningen.

Bortsett från fysisk misshandel är den mest frekvent återkommande gärningen i åtal om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning olaga hot. Minst en av gärningarna bestod av olaga hot i 81 av 119 avgöranden. I nästan hälften av åtalen där olaga hot förekom görs gällande att hotet uttalats i samband med fysisk våldsutövning. I samtliga åtal där olaga hot förekom avsåg minst ett av hoten hot om våld eller hot om dödligt våld mot den utsatta. Så var fallet oavsett om hotet uttalats i samband med fysisk våldsutövning eller inte.

Den tredje mest förekommande gärningen var ofredande. I ovan presenterade statistik har ofredanden definierats som en form av psykiskt våld. Ett ofredande kan ske genom störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande

som inte kräver fysiskt våld. Ofredande kan även ske genom ett fysiskt angrepp utan att gärningen räknas som misshandel. I 44 av 119 avgöranden har åklagaren inkluderat minst ett fall av brottet ofredande i åtalets gärningsbeskrivning. Ofredandet bestod i 32 fall av att förövaren angrep den utsatta fysiskt utan att gärningen i åtalet ansågs utgöra en form av fysisk misshandel. Det yrkas i förevarande fall att den utsatta har blivit knuffad, spottad på, dragen i håret eller blivit utsatt för liknande fysiska angrepp. I 26 fall har ofredandet haft en karaktär av psykiskt våld. Gärningen har i åtalet inbegripit att förövaren kallat den utsatta för nedlåtande och kränkande tillmälen, befunnit sig utanför den utsattas bostad, placerat den utsattas ägodelar i soptunnan eller skickat en stor mängd meddelanden till den utsatta mot dennes vilja.²²⁵

I samtliga granskade åtal har majoriteten av de psykiska gärningarna i brottskatalogen varit preciserade till ett konkret händelseförlopp och en viss tidpunkt. Sådant är fallet avseende hela brottskatalogen förutom när det gäller åtal om ofredande och olaga hot. I 40 procent av fallen har minst en av åtalspunkterna inte varit preciserad till ett konkret händelseförlopp och tidpunkt. Åtalspunkten har i samtliga fall avsett gärningen ofredande och varit den sista presenterade punkten i gärningsbeskrivningen. I nio procent av fallen har den opreciserade åtalspunkten dessutom utgjorts av ett flertal fall av olaga hot.

I 21 av 119 fall har brottet skadegörelse ansetts konstituerat brottet grov fridskränkning alternativt grov kvinnofridskränkning, vilket gör skadegörelse till det fjärde mest frekvent åtalade straffbudet. I genomsnitt har inte fler än ett fall av skadegörelse inkluderats i åtalet. Skadegörelse har riktats mot såväl den enskildas egendom som mot parternas gemensamma egendom. I ett mål anger domstolen att skadegörelsebrott är ett sådant brott som typiskt utförs för att skada den utsattas självkänsla. I målet hade förövaren förstört den utsattas smink och kläder men även parets soffa, samt kastat kaffe på väggar

²²⁵ Se HVS mål B 3437-19, HSV mål B 8645-17, HSB mål B 2604-19.

och tak. Samtliga gärningarna ansågs utgöra led i en upprepad kränkning av den utsattas självkänsla.²²⁶ I flera fall har våld riktats mot den utsattas tekniska ägodelar som mobiltelefon, dator eller läsplatta.²²⁷ Skadegörelse har i flera fall skett i samband med att olaga hot uttalats, vilket anses ha förstärkt allvarligheten i det olaga hotet.²²⁸ I ett antal fall har våld mot materiella ting skett i samband med att förövaren utsatt offret för fysiskt våld.²²⁹ Fysiskt våld mot djur har inte inkluderats i något åtal men i två mål inkluderade åklagaren hot om våld mot den utsattas djur under åtal om olaga hot i gärningsbeskrivningen. I det ena fallet hade förövaren hotat om att skära halsen av den utsattas hästar och i det andra fallet hotade förövaren med att döda den utsattas katter.²³⁰

5.3 Domstolens bedömning av det psykiska våldets allvar

Av 119 domar meddelades en fällande dom för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning i 85 fall. I de 34 fall där förövaren frikändes från brottslighet enligt 4 kap. 4§ BrB meddelades en helt friande dom i två avgöranden. I ett avgörande dömdes den tilltalade för det alternativa yrkandet om olaga förföljelse på grund av att domstolen inte ansåg att gärningarna var ägnade att allvarligt skada den utsattas självkänsla. I resterande 31 fall dömdes den tilltalade för någon eller flera av de enskilda gärningarna istället. Åtalet för grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning bifölls inte på grund av att gärningarna inte ansågs utgöra led i en upprepad kränkning ägnad att skada den utsattas självkänsla i 28 fall. I tre fall dömdes förövaren för enskilda gärningar på grund av att parterna inte ansågs vara närstående på det vis som krävs för brottets föreliggande.

²²⁶ Se HNN mål B 1465-18.

²²⁷ Se HSB mål B 2490-18.

²²⁸ Se HVS mål B 4997-18, HVS mål B 4647-19.

²²⁹ Se HSV mål B 957-19, HSV mål B 8645-17.

²³⁰ Se HVS mål B 2270-19, HSV mål B 8724-19.

Fridskränkingsbrotten består av två fridskränkingsrekvisit. Såväl vid bedömningen av om gärningarna utgjort en upprepad kränkning av personens integritet som ifall gärningarna varit ägnade att allvarligt skada den utsattas självkänsla görs en bedömning avseende gärningarnas allvarlighet. Hur många brottsliga gärningar som tillsammans konstituerar ett fridskränkingsbrott ska bedömas utefter gärningarnas karaktär. Ju allvarligare gärningen är, desto färre gärningar krävs för att kränkningen ska ses som upprepad. Gärningarnas upprepning och allvar påverkas även av vilket tidsmässigt samband som föreligger mellan gärningarna.

5.3.1 Enskilda gärningar

Den tilltalade dömdes i 28 av fallen för enskilda gärningar istället för grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning på grund av att våldet inte ansågs tillräckligt allvarligt. Det genomsnittliga antalet styrkta gärningar i åtalet var 3,5. Av dessa gärningar utgjordes i snitt 1,9 gärningar av fysisk misshandel.

Domstolen anser att det inte är förenligt att döma den tilltalade för grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning när de totala antalet styrkta gärningar i åtalet är mellan tre och fyra. Så länge det fysiska våldet inte överstiger tre gärningar verkar det psykiska våldet inte väga speciellt tungt. Exempelvis bestod våldet i två avgörandena av två fall av fysisk misshandel och av ett fall av olaga hot.²³¹ I två andra avgöranden var två fall av olaga hot styrkt och ett respektive två fall av fysisk misshandel.²³² I ett fall dömdes förövaren för ett fall av olaga tvång och ett fall av olaga hot. Även i det fallet angav domstolen att det var uppenbart att gärningarna inneburit en allvarlig kränkning och varit ägnade att kontrollera den utsatta. Men det ansågs inte förenligt med överrättspraxis att döma för grov kvinnofridskränkning.²³³ I ett avgörande var sju gärningar styrkta. Gärningarna utgjordes av ett fall av misshandel, ett fall av skadegörelse, tre ofredanden av psykisk karaktär, ett

²³¹ Se HVS mål B 3070-19, HNN mål B 174-19.

²³² Se HGO mål B 3379-18, HVS mål B 2185-19.

²³³ Se HGO mål B 2390-18.

dataintrång och ett hemfridsbrott. Domstolen ansåg att dessa gärningar, förutom gärningen som avsåg misshandel, inte var att se som allvarliga varför grov kvinnofridskränkning inte ansågs föreligga.²³⁴ Antalet styrkta gärningar ansågs inte heller tillräckligt allvarliga för en fällande dom i ett avgörande när förövaren dömdes för fem fall av hemfridsbrott, två fall av fysiskt ofredande och ett fall av fysisk misshandel. Hemfridsbrotten ansågs inte ha utgjort led i en upprepad kränkning av den utsattas integritet eller ha varit ägnade att allvarligt skada dennes självkänsla eftersom den utsatta fick kännedom om gärningarna först efter att en förundersökning inletts.²³⁵ I ett fall kommenterade domstolen uttryckligen att gärningarna inte varit ägnade att skada den utsattas självkänsla på ett sådant sätt som krävs för att de ska bedömas som grov fridskränkning. Det var i det aktuella fallet styrkt att förövaren vid ett tillfälle fysiskt misshandlat den utsatta, uttalat ett stort antal olaga hot genom sms och telefon samt ofredat den utsatta genom att skickat otaliga mail i försök att mot den utsattas vilja etablera kontakt.²³⁶

Även tidsaspekten vägs in vid bedömning av våldets allvarlighet. I ett fall dömdes den tilltalade exempelvis till fyra fall av misshandel och fem fall av olaga hot. Förutsättningar att döma förövaren till grov fridskränkning ansågs inte föreligga eftersom gärningarna begåtts under fyra års tid.²³⁷ I ett annat mål begicks sex gärningar, varav fyra var fysisk misshandel, under två års tid vid tre olika tillfällen. Även om det olaga hotet ansågs som särskilt allvarligt, ansågs det tidsmässiga sambandet mellan gärningarna inte vara sådant att gärningarna går att bedöma som grov kvinnofridskränkning.²³⁸

5.3.2 Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning föreligger

Totalt meddelades en fällande dom i 85 fall. I genomsnitt bestod antalet styrkta gärningar i åtalet av 8,5 gärningar varav 4,5 utgjordes av fysisk

²³⁴ Se HSV mål B 8645-17.

²³⁵ Se HSB mål B 2604-19.

²³⁶ Se HVS mål B 1673-19.

²³⁷ Se HGO mål B 2037-18.

²³⁸ Se HSV mål B 957-19.

misshandel. Bedömningen av våldets allvarlighet kommenterades i relativt få fall. Det vanligaste är att domstolen uppger att de enskilda brotten vart och ett utgjort ett led i en upprepad kränkning av personens integritet och att brotten varit ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla.²³⁹

Allvarligheten i skadegörelse av den utsattas egendom kommenteras särskilt i ett fall. Det ansågs styrkt att förövaren misshandlat den utsatta vid åtta olika tillfällen. Domstolen ansåg att agerandet att förstöra den utsattas kläder och slänga kläder i soptunnan är sådana gärningar som i förening med det fysiska våldet kan antas skada den utsattas självkänsla.²⁴⁰ I ett annat fall med ett omfattande fysiskt våld angavs att de begångna gärningarna är tillräckliga i antal och allvar för att utgöra led i en upprepad kränkning av den utsattas integritet. Gärningarna var även av sådan art att de varit ägnade att skada den utsattas självkänsla. De styrkta gärningarna utgjordes av tio fall av fysisk misshandel och ett fall av olaga hot.²⁴¹

För de fall där det fysiska våldet utgjort en till fyra av de styrkta gärningarna i åtalet har det psykiska våldet haft en skiftande betydelse vid allvarlighetsbedömningen. Det är väldigt ovanligt att antalet styrkta fysiska gärningar i åtalet är under tre, men det förekommer.²⁴² Åtalen består i två av alla avgöranden av endast av psykiskt våld. I det ena målet angav inte domstolen om gärningarna konstituerade en kränkning av den utsattas personliga integritet eller varit ägnade att skada dennes självkänsla. Åtalet bestod av elva fall av olaga hot, dödshot, och samtliga ansågs styrkta av domstolen. Den tilltalade i målet hade vid tidigare tillfällen dömts för misshandel och ofredande mot den utsatta. Det andra avgörandet bestod av olika former av psykiskt våld. Samtliga gärningar i åtalet ansågs styrkta av domstolen och brottet kvinnofridskränkning utgjordes av två olaga hot, fem överträdelse av kontaktförbud, psykiskt ofredande vid två tillfällen samt ett

²³⁹ Se HVS mål B 5485-18, HSV mål B 7291-18.

²⁴⁰ Se HSV mål B 7291-18.

²⁴¹ Se HSV mål B 2753-18.

²⁴² Se HNN mål B 1465-18, HSB mål B 2490-18, HVS mål B 3431-19, HVS mål B 4647 -19.

olaga integritetsintrång. Domstolen ansåg att den tilltalade visat stor hänsynslöshet mot den utsatta genom att sprida integritetskänsliga bilder och att gärningarna utgjorde en sådan kränkning av den utsattas integritet och var ägnade att skada dennes självkänsla. Allvarligheten låg således framförallt i spridningen av bilder på den utsatta på sidor för sexuella tjänster.²⁴³

I ett antal fall angavs särskilt att det fysiska våldet var av mindre allvarligt slag men att flera av gärningarna haft ett utstuderat kränkande syfte. Det psykiska våldet bestod exempelvis av att förövaren utsatt offret för två fall av olaga hot, två ofredanden, ett fall av olaga frihetsberövande och brytande av kontaktförbud vid ett tillfälle utöver det fysiska våldet.²⁴⁴ I ett annat fall ansågs det styrkt att förövaren fysiskt misshandlat den utsatta vid två tillfällen och vid ett tredje tillfälle gjort sig skyldig till olaga hot. Det var även klarlagt i målet att förövaren under en lång tid utsatt offret för kontinuerliga och ofta förekommande kränkningar i form av ofredanden.²⁴⁵

Det fysiska våldet har utgjorts av tre till fyra styrkta gärningar i ett antal fall. Att övergreppen varit så många att antalet klart överstiger vad som bör krävas för att kränkningen av integriteten ska ses som upprepad angavs i tre av dessa fall. Våldet bestod i två av fallen av tre fall av fysisk misshandel, två fall av olaga hot och ett respektive två fall av fysiska ofredanden.²⁴⁶ I det tredje fallet utgjordes de styrkta gärningarna av fyra fall av fysisk misshandel, två fall av olaga hot, ett fall av skadegörelse och två fall av både psykiskt och fysiskt ofredande.²⁴⁷

²⁴³ Se HVS mål B 3437-19, HSB mål B 1877-19.

²⁴⁴ Se HGO mål B 2394-18.

²⁴⁵ Se HVS mål B 3431-19.

²⁴⁶ Se HVS mål B 4205-19, HVS mål B 5638-18.

²⁴⁷ Se HVS mål B 5072-18.

5.4 Normaliseringsprocessen och våldets konsekvenser

Av de 119 analyserade domarna dömdes förövaren för grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning i 85 fall. Förståelsen för våldets normaliseringsprocess visas framförallt vid trovärdighetsbedömningen av den utsattas utsaga. Vid bedömningen om gärningarna skadat den utsattas självkänsla och vid skadeståndsbedömningen beaktas psykiska våldet som i teori och praktik inte är straffbart genom brottsliga gärningar.

5.4.1 Trovärdighetsbedömning

Domstolen visar vid trovärdighetsbedömningen av den utsattas berättelse om gärningarna en viss förståelse för den utsattas svårighet att precisera händelser i tid och rum. Gärningarna i gärningsbeskrivningen är ofta likartade och återkommande över tid, vilket kan medföra att målsäganden kan ha svårt att separera olika händelser. I ett fall angav domstolen exempelvis att man i viss mån måste godta att såväl gärningsbeskrivning som utsaga är något obestämd.²⁴⁸ I ett annat mål angav domstolen att det är förståeligt att den utsatta inte kommer ihåg allt denna sagt i polisförhör. Delvis med tanke på att det gått en tid sedan förhören hölls men framförallt på grund av att de händelser som åtalet omfattar inte ”behöver ha stuckit ut från en mycket svårhanterlig och nedbrytande vardag”.²⁴⁹ I ett tredje mål angavs att den utsatta inte berättat för familj och vänner hur relationen mellan den utsatta och förövaren varit, samt att den utsatta inte polisanmält händelserna tidigare. Domstolen anger att den omständigheten inte påverkar trovärdigheten hos den utsatta utan att ”många kvinnor i destruktiva förhållanden agerar på samma sätt”.²⁵⁰ Även om en beaktning av våldets konsekvenser kan göras avseende den utsattas trovärdighet förändrar inte det att gärningarna behöver preciseras till ett händelseförlopp för att gärningarna ska anses styrkt.²⁵¹ I de

²⁴⁸ Se HVS mål B 4115-19.

²⁴⁹ Se HSV mål B 2801-19.

²⁵⁰ Se HVS mål B 3456-18.

²⁵¹ Se HNN i mål B 174-19.

ovan exemplifierade fallen har majoriteten av gärningarna i åtalet varit av fysisk karaktär. Ett liknande resonemang förs inte avseende trovärdighetsbedömningen i något av de 22 fall med framförallt eller enbart psykiskt våld i gärningsbeskrivningen.

Avseende domstolens bedömning av målsägandens trovärdighet skiljer sig tingsrätten och hovrättens bedömning åt avsevärt i ett fall där den våldsutsatta var man och förövaren kvinna. Tingsrätten angav att det var anmärkningsvärt att den utsatta inte polisanmält det påstådda våldet tidigare och han bedömdes inte som trovärdig på grund av sitt osammanhängande sätt att berätta om gärningarna. Tingsrätten angav även att mannen kunde tänkas vilja svartmåla kvinnan för att få fördelar i den pågående vårdnadstvisten mellan parterna. Ett liknande resonemang har inte förts i övriga analyserade avgöranden. Hovrätten gjorde en helt annan bedömning och bedömde mannen som trovärdig och dömde kvinnan för grov fridskränkning.²⁵²

5.4.2 Hela den utsattas situation

Det andra fridskränkingsrequisitet anger att gärningarna ska ha varit ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla. Det är möjligt att beakta icke kriminaliserade beteenden vid bedömningen av om gärningarna varit ägnade att skada offrets självkänsla vilket domstolen har gjort i en tredjedel av alla fällande domar. Domstolen har då redogjort för förövarens kontroll av den utsatta. Det kontrollerande beteendet i sig är inte kriminaliserat genom lag och ingår inte i dessa fall i åklagarens gärningsbeskrivning. Domstolen gör i samtliga fall bedömningen utefter vad som framkommit avseende mönster i förövarens beteende under den aktuella brottsperioden och framförallt avseende de styrkta gärningarna. Mönstret i förövarens beteende har presenterats genom den utsattas redogörelse av händelser, vittnesmål och ibland även genom förövarens utsaga. I flera fall har vittnen redogjort för hur den utsatta har personlighetsförändrats under relationen, vilket har beaktats i domskälen. Från att ha varit en positiv och glad person har den utsatta

²⁵² Se Västmanlands tingsrätt mål B 5488-17, HSV mål B 4370-18.

förändrats till att bli inåtvänd och isolerad. Vittnen berättar i ett antal fall om hur de under relationens gång förlorat kontakten med den utsatta, eftersom förövaren har kontrollerat den utsattas sociala liv. Enligt domstolen tyder det på att den utsatta anpassat sig till förövarens vilja.²⁵³ Oavsett om domstolen anser att gärningarna i åtalet är styrkta eller inte är det ovanligt att domstolen närmare anger att gärningarna faktiskt skadat självkänslan. I ett mål uppgavs dock att förövaren kontrollerat den utsatta och begränsat dennas kontakter med omvärlden vilket har gjort att den utsatta var helt utelämnad till förövaren. Detta agerande ansågs varit ägnat att skada den utsattas självkänsla.²⁵⁴

Vid enstaka fall har offret beskrivit hur hen har normaliserat våldet i relationen. Det är betydligt vanligare att den utsatta själv berättar hur relationen präglats av svartsjuka och en överdriven kontroll än att de använder ord som ”normalisering” i sin utsaga. I ett antal domar har den utsatta beskrivit att hen utöver de i åtalet angivna gärningarna, utsatts för omfattande psykiskt våld i form av överdriven kontroll och kränkande tillmälen utan att det, i alla fall uttryckligen, har beaktats i domskälen.²⁵⁵ Domstolen har inte i något av fallen i domskälen angett att våldet blivit ett normalt inslag i relationen. Däremot har det fysiska våldets upptrappning beskrivits.²⁵⁶ I ett av fallen redogörs för hela normaliseringsprocessen i domskälen. Den utsatta beskriver hur förövaren inledningsvis manipulerade henne och fick henne att sluta ifrågasätta det våldsamma beteendet.²⁵⁷

5.4.3 Skadeståndsbedömningen

Vid skadeståndsbedömningen beaktas det psykiska lidande som de styrkta gärningarna resulterat i, såväl de fysiska som psykiska. Det är framförallt det psykiska lidande som det fysiska våldet har åsamkat som beaktas vid

²⁵³ Se HVS mål B 5638-18, HVS mål B 5485-18, HVS mål B 4205-19, HSV mål B 8724-19, HSV mål B 8143-19.

²⁵⁴ Se HVS mål B 5638-18.

²⁵⁵ Se HVS mål B 4893-19, HVS mål B 5264-18, HSV mål B 4860-19, HSV mål B 5877-19, HVS mål B 5485-18, HGO mål B 2394-18, HVS i mål B 3070-19.

²⁵⁶ Se HSV mål B 7291-18.

²⁵⁷ Se HVS mål B 4321-19.

skadeståndsbedömningen. Det psykiska lidandet som beaktar utgörs av framförallt ångest, sömnsvårigheter och depression. Även att den utsatta sjukskrivits till följd av det fysiska våldet har beaktats i skadeståndsfrågan.²⁵⁸

Bedömningen av det psykiska lidandet till följd av det psykiska våldet vid skadeståndsbedömningen är däremot mer sällsynt. I de mål där åtalet framförallt avsett psykiskt våld har skadeståndsbedömningen endast beaktat det psykiska våldets påverkan i ett fåtal fall. I ett mål angavs att eftersom gärningarna inte varit av allvarlig beskaffenhet eller lett till allvarliga skador varför skadeståndsbeloppet sätts ner något. Det totala antalet styrkta gärningar i åtalet var 13, varav två gärningar fysiskt våld. Den utsatta gick i terapi med anledning av sitt psykiska lidande.²⁵⁹ I ett antal fall beaktar inte domstolen närmare det psykiska lidandet mer än att konstatera att offret utsatts för ett skadeståndsberättigat lidande.²⁶⁰

²⁵⁸ Se HGO mål B 3395-19, HNN mål B 546-19, HSV mål B 8543-19, HGO mål B 1527-19, HSB mål 1409-19.

²⁵⁹ Se HNN mål B 1465-18.

²⁶⁰ Se HVS mål B 3437-19, HSB mål B 1877-19, HVS mål B 3431-19, HVS mål B 4647-19, HVS mål B 1755-19.

6 Analys

6.1 Brottskatalogen

Analysen i uppsatsens fjärde kapitel visar att det psykiska våldet är kriminaliserat genom ett antal straffbud. Däremot så konstateras att en del av de handlingar som begås inom det psykiska våldet inte är straffbara gärningar.

6.1.1 Kontrollerande och isolerande gärningar

Rent kontrollerande och isolerande gärningar, som utgör de vanligaste formerna av psykiskt våld enligt exempelvis studierna från Brå och NCK, är kriminaliserade genom brotten brytande av post eller telehemligheter, olovlig avlyssning, olaga frihetsberövande och olaga tvång. I den empiriska undersökningen har de nämnda straffbuden däremot inte inkluderats i någon omfattande utsträckning i åtal. Själva beteendet att kontrollera och analysera en annan människas liv är nämligen inte straffbart genom någon bestämmelserna. Detta är problematiskt eftersom det är genom kontroll och isolering som våldet internaliseras och normaliseras i relationen, i enlighet med normaliseringsprocessen. Förövarens kontrollerande beteende beaktas däremot i domskälen vid bedömningen av fridskränkingsrekvisiten.

Det passivt fysiska våldet är sådant våld som skadar offrets fysiska och psykiska hälsa och leder till sådan sjukdom som omfattas av den brottsliga gärningen misshandel. Vid åtal om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning är brottet misshandel inkluderat i alla åtal utom två. I inget av dessa fall har gärningsbeskrivningen omfattat åtal om att tillfoga den utsatta sjukdom genom misshandel. Det passivt fysiska våldet och våldets konsekvenser kommer i den empiriska undersökningen snarare till uttryck vid bedömning av den utsattas rätt till skadestånd, och inte vid bedömningen av de brottsliga gärningarna.

6.1.2 Hot och skrämnel

Det är straffbart att genom hot och skrämnel kontrollera den utsatta om så sker genom de brottsliga gärningarna olaga hot, olaga tvång, hemfridsbrott och olaga intrång, brytande av kontaktförbud och kränkande fotografering. Den typ av hot som framställs i nära relationer är ofta fokuserade kring hot om brottslig gärning i form av hot om våld. Brottet olaga hot är den näst mest frekvent förekommande gärningen i den empiriska studien och i de flesta fall utgjordes hotet av hot om fysiskt våld. Hot om annat än våld är dock vanligt förekommande vid partnervåld, något som inte förekommer i den empiriska rättsfallsstudien.

Övriga brottsliga gärningar är i den empiriska undersökningen sällan förekommande. Straffbuden hemfridsbrott och olaga frihetsberövande är dessutom inte utformade på ett sätt som tar hänsyn till brottsoffrets särskilda utsatthet för våld i nära relationer. Ett hemfridsbrott kan inte utgöra en fridskränkning om inte den utsatta i nära anslutning till brottet får reda på att brott har begåtts. Olaga frihetsberövande kräver ett fysiskt hinder, rädslan för förövaren utgör inte ett sådant hinder som uppställts i rekvisiten. Våldsformerna hot och skrämnel omfattar således av ett antal brottsliga gärningar i teorin, som i viss utsträckning tillämpas i praktiken.

6.1.3 Degraderande och förödmjukande beteende

Det degraderande och nedvärderande beteendet är en av de vanligaste formerna av psykiskt våld och gärningarna är kriminaliserade genom bestämmelsen om ofredande. I studien från NCK uppgav 17 procent av kvinnorna och 6 procent av männen att de systematiskt och upprepat blivit nedvärderade, förolämpade eller på annat sätt kränkta genom verbala angrepp. Ofredande är det tredje mest frekvent återkommande straffbudet i den empiriska undersökningen. I något fler åtal utgjordes ofredandet av ett fysiskt ofredande än ett psykiskt och de flesta åtal avseende ofredande var

formulerat utifrån ett obestämt antal kränkningar. Bedömningen avseende ett ofredandes föreliggande ska göras med hänsyn till omständigheter hänförliga till målsäganden och dess unika situation. Brottets utformning och tillämpning speglar det degraderande och nervärderande beteende som äger rum vid partnervåld, där de verbala kränkningarna ofta är upprepade. Det nedvärderande och degraderande beteendet förminskar den utsatta vilket bidrar till den kontroll och isolering av offret som resulterar i att våldet normaliseras.

En annan form av nedgraderande beteende är emotionellt våld och emotionell utpressning, vilka inte är kriminaliserat genom bestämmelsen om ofredande. Det emotionella våldet eller tvånget förekommer heller inte i den empiriska studien. Emotionell utpressning kan vara kriminaliserat genom bestämmelsen om olaga tvång om gärningen innefattat ett tvång under hot. Att negligera och ignorera den utsatta, under ibland en betydande tid, är inte straffbart. Enligt undersökningen från NKC använder förövaren barnen i sin våldsutövning. I den empiriska studien meddelades hot om våld genom barnen i något fall, vilket är straffbart. Men användandet av barnen i våldsutövningen är i sig inte en brottslig gärning.

6.1.4 Materiellt våld

Materiellt våld är kriminaliserat genom bestämmelsen om skadegörelse, vilket är en den fjärde mest frekvent återkommande gärningen i den empiriska studien. Samtliga former av förstörelse av den utsattas egendom är kriminaliserad genom bestämmelsen. Studien från NCK visade att 7 procent av de våldsutsatta i studien fått ägodelar av värde förstörda av deras förövare. Utvidgningen av brottskatalogen till att även omfatta skadegörelsebrotten visar på en förståelse för våldets uttryckssätt vilket bekräftas i den empiriska studien genom inkludering av brottet i åtalen. I den empiriska studien förekommer hot om våld mot djur i två åtal. Kunskapen om att våld utövas mot ägodelar med syfte att kränka den utsatta speglas därför i såväl den teoretiska som empiriska studien.

6.1.5 Ekonomiskt våld

Det ekonomiska våldet är ett sätt för förövaren att kontrollera den utsatta och är straffbart framförallt genom bestämmelsen om olovlig identitetsanvändning. I övrigt är det ekonomiska våldet kriminaliserat genom bestämmelser om olaga hot och olaga tvång. Ingen av gärningarna i den empiriska studien utgjordes av ekonomiskt våld. Det ekonomiska våldet är enligt min bedömning en viktig våldshandling att kriminalisera eftersom det är gärningar som gör den utsatta direkt beroende av förövaren och dessutom försvårar ett uppbrott.

6.1.6 Digitalt våld

Det digitala våldet är straffbart genom bestämmelsen om ofredande, olaga hot, olaga tvång, olovlig identitetsanvändning, olaga integritetsintrång och dataintrång. Det digitala våldets omfattning och utnyttjande av de straffbud som finns speglas däremot inte i den empiriska studien. Endast i enstaka åtal har gärningarna utgjort fall av digitalt våld, med undantag för att hot om våld har meddelats genom sms och telefonsamtal. Det omfattande digitala våld som enligt kunskapsområdet existerar speglas inte i den empiriska studien. Det digitala våldet är det område som lagstiftaren varit mest effektiv i utvidgandet av straffbara gärningar, vilket gör att resultatet från den empiriska studien är något förvånande. Det digitala våldet utgör liksom det ekonomiska våldet verktyg för förövaren att kontrollera den utsatta och begränsa dennes livsutrymme. Som bekant kriminaliseras inte kontrollerande och isolerande beteenden varför det är av extra stor vikt att de straffbud som finns används i den utsträckning som det är påkallat.

6.1.7 Sammanfattningsvis

Resultatet av den rättsdogmatiska och empiriska studien av det psykiska våldets brottskatalog kan sammanfattas i två slutsatser. För det första omfattas ett antal av de gärningar som begås inom ramen för det psykiska våldet av straffbara gärningar genom brottskatalogen i 4 kap. 4a §. Enligt den empiriska undersökningen är det framförallt de brottsliga gärningarna olaga hot,

ofredande och skadegörelse som är inkluderade i åtalen. Det vanligaste psykiska våldet utgörs av systematiska kränkningar samt kontrollerande och isolerande gärningar. Detta bekräftas i forskning om våldets uttryckssätt och i statistiska undersökningar om våld. Beteendets förekomst enligt kunskapsområdet och gärningarnas förekommande i åtalen stämmer till viss del överens. Det nedvärderande beteendet regleras genom bestämmelsen om ofredande. Även om åtalet i lite mer än hälften av fallen har avsett fysiska ofredanden visar det ändå på en förståelse om frekvensen och skadan det kränkande beteendet innebär från såväl den rättsliga praktiken som lagstiftaren. Förekomsten av olaga hot och skadegörelse speglas inte i de statistiska undersökningar som redogjorts för i kapitel 2.2.2, men det speglas i hur väl bestämmelserna passar in på offrets utsatthet och våldets uttryckssätt. Det psykiska våld som framförallt beaktas i både åtal och domslut är således gärningar fokuserade kring det fysiska våldet, vilket inte är förvånande eftersom straffrätten tenderar att värdera gärningens allvar utefter den fysiska skadan. Detta är dessutom allvarliga former av psykiskt våld. Genomgående för uppsatsen har varit att förklara hur det direkt dödliga och fysiska våldet möjliggörs genom en normalisering av lindrigare våld. På samma sätt börjar inte det psykiska våldet med dödshot, utan lindrigare psykiskt våld. Det normaliseringsprocessen syftar till att förklara är den förvirring som den utsatta ofta känner och den nedbrytning det resulterar i genom växlingen mellan våld och värme, kontroll och omtanke samt aggression och kärlek. Det som sker mellan de, stundtals, brottsliga gärningarna.

Det som är anmärkningsvärt är att det kontrollerande och isolerande beteendet är de mest frekvent förekommande typerna av psykiskt våld men beteendet omfattas inte av något straffbud. Mycket riktigt är enskilda gärningar som förövaren utövar inom ramen för sitt beteende straffbara. Men det är framförallt växlingen, det oförutsedda agerandet, som offer för våld i nära relationer beskriver som det verkligt nedbrytande. Själva beteendet och det förövaren syftar till att uppnå är inte straffbart genom någon bestämmelse. Det för oss till den andra slutsatsen avseende de brottsliga gärningarna: Det är en förhållandevis liten del av brottskatalogen som faktiskt förekommer i

åtalet. En tänkbar anledning till att gärningarna inte förekommer i åtalet är helt enkelt att de inte begås. Men utifrån kunskap om det psykiska våldet och den statistik som presenterats är det mycket som pekar på att gärningarna har begåtts om fysiskt våld utövas. Våldet ser inte likadant ut i alla relationer, men eftersom fysiskt våld anses har begåtts i 117 åtal är det väldigt troligt att även andra brott i brottskatalogen har begåtts. Som resultat av att det kontrollerande och isolerande beteendet inte är straffbart i sig, blir det enligt min mening ännu viktigare att de kontrollerande och isolerande gärningar som är straffbara också används i praktiken. Men den empiriska undersökningen visar att det framförallt är olaga hot, ofredande och skadegörelse som förekommer i åtalet. Givetvis utförs dessa gärningar i syfte att kontrollera den utsatta men gärningar som kriminaliserar det digitala eller ekonomiska våldet, det vill säga direkt kontrollerande gärningar, förekommer i mycket ringa utsträckning i den empiriska studien. Att identifiera de brottsliga gärningarna kräver stor kunskap från åklagaren som formulerar åtalets gärningsbeskrivning. Det är inte möjligt att inom ramen för uppsatsen att dra slutsatser om åklagarens kunskap om det psykiska våldet. Men en bristande kunskap om våldets uttryckssätt skulle kunna förklara varför brott vid anmälningstillfället upptas som enskilda brottsliga gärningar och även stannar där.

6.2 Värdering av det psykiska våldet

I samtliga fall där domstolen dömt förövaren för enskilda gärningar har det styrkta fysiska våldet i åtalet utgjorts av en till två styrkta gärningar. Antalet styrkta psykiska våldsgärningar har varierat mellan två till sju gärningar. Oavsett det psykiska våldets omfattning har domstolen alltså angett att våldsutövningen inte är att se som tillräckligt allvarlig för att utgöra grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning. Utifrån de styrkta avgörandena är det svårt att dra en generell slutsats eftersom våldets allvar kommenteras i mycket ringa utsträckning. I två avgöranden där det fysiska våldet utgjordes av åtta respektive tio fall angavs att de begångna gärningarna

var tillräckliga i antal och allvar för att utgöra en upprepad kränkning av den utsattas integritet. Det är ovanligt att de styrkta gärningarna utgjordes av färre än fyra fysiska våldshandlingar i kombination med psykiskt våld, men det förekommer. I de två fall där enbart psykiskt våld ingick i åtalet bör noteras att förövaren i det ena fallet var dömd för ofredande och fysisk misshandel av den utsatta sen tidigare, varför en bedömning av de elva styrkta olaga hotens allvar inte gjordes. I det andra fallet dömdes förövaren även för grovt förtal och allvarligheten i det psykiska våldet låg enligt domstolen framförallt i att förövaren i en av de tretton gärningarna spridit bilder och filmer på den utsatta på webbsidor för sexuella tjänster.

Sammanfattningsvis är det ovanligt att ett större antal psykiska våldsgärningar väger upp för ett bristande fysiskt våld. Vid bedömning av gärningarnas allvarlighet bemöts det psykiska våldets allvar nästan uteslutande i ord om dess bristande allvarlighet. För de fall domstolen dömde för enskilda gärningar var antalet styrkta fall av fysisk misshandel i genomsnitt 1,9 av totalt 3,5 styrka gärningar. När åtalet ledde till fällande dom var i genomsnitt antalet styrkta gärningar av fysisk misshandel 4,5 av totalt 8,5 gärningar. Enligt förarbeten ska antalet gärningar vara minst två för att våldet ska ses som upprepat och i doktrin har angetts att minst tre gärningar ska vara styrkta. Brå anger i rapporten som publicerades 2019 att de ser en utveckling mot säkrare åtal där det fysiska våldet är omfattande. Detta stämmer väl överens med resultatet av den empiriska studien där det fysiska våldet har en avgörande roll för fällande dom. En kvantifiering av hur många gärningar som krävs går inte att göra eftersom en värdering i varje enskilt fall ska göras. Baserat på den empiriska studien verkar antalet styrkta gärningar som krävs vara minst tre fysiska gärningar för att våldet ska ses som upprepat, men antalet styrkta gärningar i åtalen är vid fällande dom generellt betydligt fler än tre.

Åtalet bestod i 96 fall av både fysiskt och psykiskt våld. Det psykiska våldets brottskatalog förekommer således vid åtal om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Att det psykiska och fysiska våldet ofta utövas i

samband med varandra stämmer väl överens med den statistik över utsattheten som presenterats i uppsatsen. Men det fysiska våldet inträder oftast efter en tid av psykiskt våld. Om fysisk misshandel är en förutsättning för en fällande dom betyder det att det våld som leder fram till det fysiska våldet inte utgör en fridskränkning. Det innebär att rättsväsendet i praktiken tolererar våld i nära relationer fram till att det fysiska våldet inträder. Konsekvensen av normaliseringsprocessen är att den utsatts självkänsla och självförtroende utplånas, vilket förhindrar den utsatta från att lämna relationen. Har det fysiska våldet väl inträtt relationen är det även vanligt att den utsatta inte vågar lämna på grund av rädsla för att våldet ska upptrappas. Det är därför viktigt att psykiska våldet tidigt synliggörs och uppmärksammas.

Av de 119 hovrättsavgöranden ogillades ett av avgörandena i sin helhet och en helt friande dom utdömdes, det är en låg friandegrad. Även om inte fridskränkingsbrott anses föreligga döms alltså förövaren för de enskilda gärningarna. Varför är det ett problem att förövaren döms för enskilda gärningar men inte ett fridskränkingsbrott? Det är problematiskt eftersom syftet med brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning är att möjliggöra en beaktning av det särskilt straffvärda i ett upprepat och systematiskt kränkande beteende. Om brottet inte omfattar de gärningar som begås vid våld i nära relationer uppfyller inte bestämmelsen sitt syfte. På så vis riskerar det psykiska våldet att osynliggöras och inte bedömas utifrån den kontext de begåtts.

6.3 Normaliseringsprocessen och det icke-kriminaliserade psykiskt våldet

Utifrån rättsfallsstudien är det tydligt att en beaktning av normaliseringsprocessen förekommer vid bedömning av den utsattas trovärdighet. Framförallt visas en förståelse för den utsattas svårighet att precisera händelser i tid och rum, vilket var en av anledningarna till att

kvinnovåldskommissionen föreslog att brottet skulle ha en perdurerande karaktär. Genom att våldet normaliseras i relationen sticker de enskilda gärningarna inte ut ifrån mängden, varför det är svårt för den utsatta att precisera gärningarna eller komma ihåg allt som sagts i tidiga polisförhör. Anmärkningsvärt är att domstolen tenderar att framförallt beakta ovanstående i mål där åtalet utgjorts av mestadels fysiskt våld.

I ett av fallen skiljer sig bedömningen av den utsattas trovärdighet anmärkningsvärt mycket mellan de båda instanserna. Förövaren var i avgörandet en kvinna och den utsatta en man. Avgörandet utgör ett exempel på hur förutfattade meningar påverkar bedömningen av våldet. Normaliseringsprocessen och omfattande forskning förklarar varför en våldsutsatt inte polisanmäler sin förövare. I inget av de övriga fallen har domstolen ifrågasatt detta. Jag upplever snarare att det rättfärdigats genom trovärdighetsbedömningen. Men när offret var en man så ifrågasatte tingsrätten detta agerande. Mannen förväntas vara den som utsätter kvinnan för våld. Även om ingen generell slutsats kan dras utifrån ett avgörande så visar avgörandet på vikten av kunskap om våld i nära relationer och dess aktörer. Genom förutfattade meningar och bristande kunskap om vem som är våldsutsatt och hur våld påverkar offer riskerar individer att osynliggöras. Avgörandet är ett exempel på hur reproducerar stereotyper. I samtliga avgöranden bestod parrelationen av en man och en kvinna, parterna var inte samkönade i någon av de analyserade avgörandena. Utifrån kunskap och statistik om våldet vet vi att det förekommer våld i alla typer av relationer, men detta speglas inte i den empiriska undersökningen. Det kan bero på att våldet inte ses i den kontext de utövats och att rättsväsendet har svårt att se att våldet som utövats är en fridskränkning om inte offret är en svagare kvinna som blivit utsatt för fysiskt våld av en fysiskt starkare man.

Om det ansetts styrkt att brottsliga gärningar begåtts och att de utgjort en upprepad kränkning finns en möjlighet för domstolen att beakta ytterligare psykiskt våld, så kallat icke-kriminaliserat psykiskt våld. Vid bedömningen av om de brottsliga gärningarna har varit ägnade att allvarligt skada offrets

självkänsla finns en möjlighet för domstolen att beakta även icke kriminaliserade gärningar. I flera av de avgöranden där gärningarna framförallt utgjorts av fysiskt våld har domstolen i domskälen beaktat att offret utsatts för ett överdrivet kontrollerande beteende. Beteendet som inte är kriminaliserade kan i sig inte leda till straffansvar, men de kan påverka bedömningen av om gärningarna varit ägnade att skada offrets självkänsla. Som angetts tidigare är en av de vanligaste psykiska våldsgärningarna att kontrollera den utsatta. Det är givetvis positivt att ett beaktande av förövarens kontrollerande beteende är möjlig, både i teorin och i praktiken. Såväl brottskonstruktionen som den rättsliga praktiken visar genom beaktningen en förståelse för våldets komplexitet och normalisering, vilket är ett steg i rätt riktning. Men det är samtidigt negativt eftersom en beaktning inte görs om inte de enskilda brottsliga gärningarna är styrkta. Givetvis ska gärningarna vara styrkta för att kunna leda till straffansvar men det är motsägelsefullt att en bedömning av den mest frekvent förekommande och nedbrytande formen av psykiskt våld enbart beaktas i steg två.

Det passivt fysiska våld som utgör en våldshandling inom det psykiska våldet, är som bekant kriminaliserat genom brottet misshandel. I den empiriska studien har inget av åtalen avsett psykisk misshandel. Detta trots att PTSD, depression och sömnsvårigheter är vanliga verkningar av att ha utsatts för våld. Istället kommer domstolens förståelse för våldets konsekvenser på den psykiska hälsan till uttryck genom skadeståndsbedömningen. Domstolen visar dock en betydligt större förståelse för de psykiska konsekvenserna av att ha blivit utsatt för, mer eller mindre, omfattande fysiskt våld. Det är ett steg i rätt riktning att domstolen visar på en förståelse för allvaret i de psykiska skadorna och lidandet. Men det är beklagligt att sådan förståelse och kunskap inte visas vad gäller det psykiska våldet. Psykiska besvär som PTSD och depression åsamkas även genom psykiskt våld, vilket inte framkommer i skadeståndsbedömningen.

6.4 Diskussion och slutsats

Kvinnovåldskommissionens förslag till bestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning utgick från forskning om normaliseringsprocessen. Målsättningen var att kriminalisera det beteende som förövaren har vid utövande av våld i nära relationer för att komma åt hela våldprocessen. Kommissionen angav att straffrätten inte var utformad på ett ändamålsenligt sätt och att det psykiska våld som systematiskt utövats genom normaliseringsprocessen inte var straffbart. 25 år senare är det fortfarande sant. Det psykiska våldet är kriminaliserat genom enskilda brottsliga bestämmelser men det förutsätter att brottsliga gärningar har begåtts. Själva beteendet att kontrollera och isolera den utsatta, att medvetet framkalla känslor av förnedring, skam, skuld och förlorat människovärde är inte kriminaliserat. Det finns en möjlighet beakta kontrollerande och isolerande beteende vid bedömning av om gärningarna varit ägnade att allvarligt skada den utsattas självkänsla. Men det förutsätter att de brottsliga gärningarna omfattar sådant våld som förekommer i parrelationer, är styrkta och är av ett visst allvar.

Det fysiska våldet det verkligt straffbara våldet. Utifrån bedömningen av gärningarnas allvarlighet är det tydligt att våldet ska vara fysiskt för att förutsättningarna för en fällande dom ska vara goda. De gärningar av psykiskt våld som förekommer i den empiriska studien är olaga hot, ofredande och skadegörelse som samtliga avser hot om fysiskt våld eller att fysiskt våld riskerar att utövas. Att det fysiska våldet är det verkligt straffbara stämmer väl överens med hur våldsutsatta har beskrivit allvaret i det psykiska våld de utsatts för. Uttryck som ”det kunde ha varit värre” eller ”han slog mig alla fall inte” är vanligt förekommande om offret framförallt utsatts för psykiskt våld. Det psykiska våldets ostraffbarhet speglas således även av de våldsutsatta. Studier som gjorts avseende det psykiska våldets konsekvenser visar däremot att det psykiska våldet är det som satt djupast sår. I den empiriska undersökningen nämner flera av de utsatta i sin berättelse om sin situation att det psykiska våldet varit värst och i flera avgöranden vittnar vänner om hur

den utsattas personlighets förändrats under förhållandet. Det finns en motsättning i att det psykiska våldet inte anses som allvarligt, när det är det förhållandevis lindriga psykiska våldet som är det som bryter ner offret och möjliggör omfattande fysiskt våld. Men det är först vid det fysiska, gärna upprepade och grova våldet som straffrätten, och de utsatta, ser våldet som straffbart. Burman anger att regeringens ställningstagande mot kriminaliseringen av det psykiska våldet reproducerar en sanning om att det psykiska våldet inte går att kriminalisera. Det ligger en sanning i det. Eftersom beteendet inte är kriminaliserat genom något straffbud så blir beteendet, våldet, tillåtet. Eftersom lagstiftaren sedan införandet av fridskränkingsbrotten inte gjort något nytt försök att kriminalisera det psykiska våldet är det svårt att spekulera i hur ett sådant förslag skulle se ut. Precis som att det finns olika grader av fysiskt våld finns det olika grader av psykiskt våld. Straffrätten och staten ska nödvändigtvis inte gå in och kriminalisera ett taskigt beteende, men det torde utifrån den omfattande forskning som finns om våld i nära relationer vara uppenbart att det systematiskt psykiska våldet har grövre konsekvenser än ett taskigt beteende.

Att ange att lagstiftaren inte beaktat det omfattade psykiska våld som förekommer vid partnervåld vore dock att fara med osanning. Lagstiftaren har varit ambitiös i utvidgandet av brottskatalogen, framförallt avseende de psykiska brotten. Det finns ett brett skydd mot psykiska våldsgärningar. Det omfattande skyddet mot det digitala våldet är ett bra exempel på det. Lagstiftaren och rättens aktörer har god kunskap om våldets karaktär och uttryckssätt. Den empiriska undersökningen visar att det psykiska våldets brottskatalog inte används i den utsträckning som det är möjligt vilket uppenbarligen behöver undersökas. Att lagstiftaren utvidgar antalet brottsliga gärningar som kan begås inom ramen för det psykiska våldet är bra, men det behöver speglas i åtalen och de fällande domarna. En konsekvens av att lagstiftaren försöker komma åt våldet genom att fler gärningar införs i brottskatalogen är att det blir för många straffbud att hålla reda på. Som den empiriska studien visar så är det endast en liten del av brottskatalogen som används idag. Varför det är så analyseras inte närmare inom ramen för

uppsatsen men eftersom det psykiska våldets allvar inte värderas särskilt högt är det naturligt att fokus hos åklagaren ligger i att bevisa de fysiska våldsgärningarna.

Syftet med uppsatsen är att ställa kunskap om psykiskt våld i nära relationer mot den rättsliga konstruktionen av brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, 4 kap. 4a § brottsbalken, samt den rättsliga praktiken i form av åklagare och domare. För att slutligen på ett explosivt sätt besvara uppsatsens syfte och frågeställning listas svaren på uppsatsens fyra frågeställningar nedan:

- Brottskatalogen omfattar till viss del det psykiska våld som utövas vid våld i nära relationer.
- I den mån det är möjligt så förekommer psykiskt våld i åtalen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.
- Det fysiska våldet allvar värderas betydligt högre än det psykiska våldet. Det är möjligt med en fällande dom även om de brottsliga gärningarna enbart eller nästan bara utgörs av psykiskt våld, men det kräver fler gärningar. Om gärningarna är styrkta beaktar domstolen ibland isolerande och kontrollerande beteende i domskälen.
- Domstolen tar i domskälen hänsyn till normaliseringsprocessen framförallt vid trovärdighetsbedömningen av den utsatts utsaga.

Det psykiska våldet vid partnervåld ska vara kriminaliserat och ses som en del av fridskränkningens brotten av framförallt två anledningar. För det första är syftet med bestämmelsen i 4 kap. 4a § BrB att göra en helhetsbedömning av de brottsliga gärningar som riktar sig mot närstående personer och som sammantagna innebär en systematisk kränkning av den utsatta personen. De enskilda psykiska gärningarna tenderar att inte synliggöras i den kontext de begåtts och det fysiska våldet har en mer avgörande plats. Det innebär att det psykiska våld som begås vid våld i nära relationer osynliggörs vilket innebär att bestämmelsen inte lever upp till sitt syfte. För det andra föregås det fysiska våldet nästan alltid av psykiskt våld. Om straffrätten inte kriminaliserar det psykiska våldet innebär det att den våldsutövande inte gjort sig skyldig till

något brott förrän det fysiska våldet inträtt i relationen. Om det är något normaliseringsprocessen lärt oss är det att ju längre den utsatta befinner sig i relationen, desto större är risken för allvarligt våld.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1992/93:141	Om ändring i brottsbalken m.m.
Prop. 1997/98:55	Kvinnofridspropositionen.
Prop. 2005/06:166	Barn som bevittnat våld.
Prop. 2012/13:108	Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning.
Prop. 2015/16:150	Straffrättsligt skydd mot olovlig identitetsanvändning.
Prop. 2016/17:222	Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten.

Statens offentliga utredningar

SOU 1953:14	Förslag till brottsbalk.
SOU 1995:60	Kvinnovåldskommissionens huvudbetänkande, del A och B.
SOU 2004:3	LVM utredningens betänkande: tvång och förändring, Bilagedel 2.

- SOU 2011:85 Fridskränkningarna och egenmäktighet med barn.
- SOU 2016:7 Integritet och straffskydd.

Litteratur

Andersson, Malou (2016), *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, Fridskränkningarna som rättslig konstruktion*, Uppsala: Iustus Förlag.

Burman, Monica (2007), *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, Uppsala: Iustus Förlag.

Dag, Victor (2020), *Den åtalade gärningen – några tankar om utformningen av gärningsbeskrivningar*, Svensk Juristtidning 2020 s. 73-102.

Eliasson, Mona och Ellgrim, Barbro (2006), *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer, en kunskapsöversikt*, Stockholm: Stockholms kommuner och landsting.

Enander, Viveka (2011), *”Skam – ett bortglömt band”*, i: Enander, Viveka (red.), Eriksson, Larsson, Susanne, Fries Julia, Holmberg, Carin (red.), Larsdotter, Suzann, Olsson, Hanna, *Hur går hon? Om att stödja misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*, Lund: Studentlitteratur.

Granström, Görel (2004), *Den onda cirkeln – om brottsoffer, genus och rätten*, Uppsala: Uppsala publishing house.

Heimer, Gun, Björck, Annika, Albért Ulla, Haraldsdotter, Ylva (2020), "Inledning", i: Heimer, Gun, Björck, Annika, Albért Ulla, Haraldsdotter, Ylva (red.), *Våldsutsatta kvinnor, samhällets ansvar*, 4e uppl., Lund: Studentlitteratur.

Holmberg, Carin (2011), "Nya målgrupper och metoder – om djurs roll i uppbrottsprocessen", i: Enander, Viveka (red.), Eriksson, Larsson, Susanne, Fries Julia, Holmberg, Carin (red.), Larsdotter, Suzann, Olsson, Hanna, *Hur går hon? Om att stödja misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*, Lund: Studentlitteratur.

Holmberg, Carin och Enander, Viveka (2011), *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*, Lund: Studentlitteratur.

Isdal, Per (2018), *Meningen med våld*, 2a uppl., Stockholm: Gothia Fortbildning.

Jareborg, Nils, Friberg, Sandra, Asp, Petter och Ulväng, Magnus (2015), *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, Uppsala: Iustus Förlag.

Kelly, Liz (1988), *Surviving sexual violence*, Oxford: Polity Press.

Lernestedt, Claes (2010), *Dit och tillbaka igen: om individ och struktur i straffrätten*, Uppsala: Iustus Förlag.

Lundgren, Eva (2012), *Våldets normaliseringsprocess och andra våldsförståelser*, Växjö: Roks.

Nordborg, Gudrun (2020), "Mäns våld mot kvinnor", i: Heimer, Gun, Björck Annika, Albért, Ulla och Haraldsdotter, Ylva (red.), *Våldsutsatta kvinnor, samhällets ansvar*, 4e uppl., Lund: Studentlitteratur.

Olsson, Hanna (2011), *”Det farliga men viktiga lyssnandet”*, i: Enander, Viveka (red.), Eriksson, Larsson, Susanne, Fries Julia, Holmberg, Carin (red.), Larsdotter, Suzann, Olsson, Hanna, *Hur går hon? Om att stödja misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*, Lund: Studentlitteratur.

Sandgren, Claes (2018), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – ämne, material, metod och argumentation*, 4e uppl., Stockholm: Norstedts Juridik.

Ågren, Jack, Leijonhufvud, Madeleine och Wennberg, Suzanne (2018), *Straffansvar*, 10e uppl., Stockholm: Norstedts Juridik.

Elektroniska källor

Publikationer

Brottsförebyggande rådet (2018), *”Våld i nära relationer bland unga”*, <https://www.bra.se/download/18.10aae67f160e3eba62911a84/1569574430282/Faktablad_Vald_i_nara_relationer.pdf>, hämtad den 20 april 2020 (förkortad Brå 2018).

Edlund, Monika, Svanberg, Karin (2003), *”Besöksförbud – En utvärdering av lagen och dess tillämpning”*, Rapport 2003:2, Brottsförebyggande rådet, <https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800015305/1371914730471/2003_2_besöksforbud.pdf>, hämtad den 20 april 2020 (förkortad Brå 2003:2).

Frenzel, Anna (2014), *”Brott i nära relationer – En nationell kartläggning”*, rapport 2014:8, Brottsförebyggande rådet, <https://www.bra.se/download/18.9eaaede145606cc8651ff/1399015861526/2014_8_Brott_i_nara_relationer.pdf>, hämtad den 31 mars 2020 (förkortad Brå 2014:8).

Holmberg, Carin och Stjernqvist, Ulrika (2006), *”Våldsamt lika och olika, en skift om våld i samkönade relationer”*, RFSL, <[https://vaxjo.se/download/18.157e2afb15d3ac8d0ad2913e/1500299371956%20/valdsamtlika%20rfsl.pdf#_utma=1.1305019910.1547534879.1557152669.%201557993238.11&_utmb=1.7.10.1557993238&_utmc=1&_utm_x=-%20&_utmz=1.1556871155.7.5.utmcsr=google|utmccn=\(organic\)|utmcmd=org%20anic|utmctr=\(not%20provided\)&_utmv=-&_utmk=218832537](https://vaxjo.se/download/18.157e2afb15d3ac8d0ad2913e/1500299371956%20/valdsamtlika%20rfsl.pdf#_utma=1.1305019910.1547534879.1557152669.%201557993238.11&_utmb=1.7.10.1557993238&_utmc=1&_utm_x=-%20&_utmz=1.1556871155.7.5.utmcsr=google|utmccn=(organic)|utmcmd=org%20anic|utmctr=(not%20provided)&_utmv=-&_utmk=218832537)>, hämtad den 20 maj 2020 (förkortad RFSL 2006).

Lundgren, Eva, Heimer, Gun, Westerstrand Jenny, Kalliokoski Anne-Marie (2001), *”Slagen dam, Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning”*, Brottsoffermyndigheten, <[https://www.brottsoffermyndigheten.se/Filer/B%C3%B6cker/Slagen%20dam.pdf#_utma=1.1568336758.1582225139.1590471461.1590478552.10&_utmb=1.2.10.1590478552&_utmc=1&_utm_x=-&_utmz=1.1588508162.8.6.utmcsr=google|utmccn=\(organic\)|utmcmd=organic|utmctr=\(not%20provided\)&_utmv=-&_utmk=196648236](https://www.brottsoffermyndigheten.se/Filer/B%C3%B6cker/Slagen%20dam.pdf#_utma=1.1568336758.1582225139.1590471461.1590478552.10&_utmb=1.2.10.1590478552&_utmc=1&_utm_x=-&_utmz=1.1588508162.8.6.utmcsr=google|utmccn=(organic)|utmcmd=organic|utmctr=(not%20provided)&_utmv=-&_utmk=196648236)>, hämtad 10 april 2020 (förkortad Slagen dam 2001).

Lövestad, Solveig (2019), *”Intimate partner violence, sociodemographic factors and mental health among population based samples in Sweden”*, Göteborgs universitet, <<http://hdl.handle.net/2077/58485>>, hämtad den 2 maj 2020 (förkortad Lövestad 2019).

Nationellt centrum för kvinnofrid (2014), *”Våld och hälsa, En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa”*, rapport 2014:1, <[http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/487/nck-rapport-vald-och-halsa-2014-1.pdf#_utma=1.435997815.1447764838.1465892897.1465905421.144&_utmb=1.18.10.1465905421&_utmc=1&_utm_x=-&_utmz=1.1463390806.77.4.utmcsr=google|utmccn=\(organic\)|utmcmd=or](http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/487/nck-rapport-vald-och-halsa-2014-1.pdf#_utma=1.435997815.1447764838.1465892897.1465905421.144&_utmb=1.18.10.1465905421&_utmc=1&_utm_x=-&_utmz=1.1463390806.77.4.utmcsr=google|utmccn=(organic)|utmcmd=or)>

Övrigt

Dahlberg, Edvin (2017), *Våld utan slag - En studie av det straffbara området för psykiskt våld i nära relationer*, Examensarbete på Juristprogrammet, Lunds Universitet.

Nationellt centrum för kvinnofrid, ”Våld i nära relationer”,
<<https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/vald-i-nara-relationer/>>, besökt 5 maj 2020.

Nationellt centrum för kvinnofrid, ”Medicinska och psykosociala konsekvenser av våld”,
<<https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/medicinska-och-psykosociala-konsekvenser-av-vald-i-nara-relationer/>>, besökt 2 maj 2020.

Nationalencyklopedin, ”kriminalisering”, <<https://www-ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/kriminalisering>>, besökt den 20 maj 2020.

Ungarelationer.se, ”Olika sorters våld”,
<<https://ungarelationer.se/kunskapsbank-flode/olika-sorters-vald#digitalt-vald>>, besökt 20 april 2020.

Unizon, ”Killars våld mot tjejer”, <<https://unizon.se/aktuellt/killars-vald-mot-tjejer>>, besökt 20 april 2020.

Swedbank, ”Slipp onödiga bråk om pengar”,
<<https://www.swedbank.se/privat/en-bättre-framtid/leva/sa-undviker-ni-onodiga-gral-om-pengar.html>>, besökt 22 april 2020.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2000 s. 61

NJA 2003 s. 144

NJA 2004 s. 97

NJA 2004 s. 437

Hovrätterna

RH 2003:31

Göta hovrätt, B 2394-18

Göta hovrätt, B 1998-18

Göta hovrätt, B 1326-19

Göta hovrätt, B 3379-18

Göta hovrätt, B 3366-19

Göta hovrätt, B 3159-19

Göta hovrätt, B 3274-18

Göta hovrätt, B 838-18

Göta hovrätt, B 3196-19

Göta hovrätt, B 3395-19

Göta hovrätt, B 1527-19

Göta hovrätt, B 1927-19

Göta hovrätt, B 3471-19

Göta hovrätt, B 1341-19

Göta hovrätt, B 2390-18

Göta hovrätt, B 3584-18
Göta hovrätt, B 3269-18
Göta hovrätt, B 209-19
Göta hovrätt, B 1490-19
Göta hovrätt, B 1903-19
Göta hovrätt, B 626-18
Göta hovrätt, B 2037-18
Göta hovrätt, B 28-19
Göta hovrätt, B 1464-19
Göta hovrätt, B 1317-19
Göta hovrätt, B 3635-18

Hovrätten för Nedre Norrland, B 1465-18
Hovrätten för Nedre Norrland, B 174-19
Hovrätten för Nedre Norrland, B 546-19
Hovrätten för Nedre Norrland, B 1097-19

Hovrätten för Västra Sverige, B 3437-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 1755-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 3431-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 3456-18
Hovrätten för Västra Sverige, B 4647-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 2270-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 1011-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 2185-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 3070-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 1673-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 2346-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 5638-18
Hovrätten för Västra Sverige, B 5485-18
Hovrätten för Västra Sverige, B 4205-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 5072-18
Hovrätten för Västra Sverige, B 4321-19

Hovrätten för Västra Sverige, B 3002-19, B 4466-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 4115-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 5264-18
Hovrätten för Västra Sverige, B 4345-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 5001-18
Hovrätten för Västra Sverige, B 4893-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 2207-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 4061-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 5622-18
Hovrätten för Västra Sverige, B 2617-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 1442-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 2686-19
Hovrätten för Västra Sverige, B 5017-18
Hovrätten för Västra Sverige, B 4997-18
Hovrätten för Västra Sverige, B 5666-18
Hovrätten för Västra Sverige, B 2321-19

Hovrätten för Övre Norrland, B 978-19
Hovrätten för Övre Norrland, B 184-19
Hovrätten för Övre Norrland, B 817-19
Hovrätten för Övre Norrland, B 171-19
Hovrätten för Övre Norrland, B 476-19

Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1877-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 2490-18
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 2604-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 397-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1409-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 2435-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 2195-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 333-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 3417-18
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 2463-19

Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1972-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 893-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1069-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1297-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 3523-18
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 2200-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1691-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 2535-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1844-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 757-19
Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 970-19

Svea hovrätt, B 957-19
Svea hovrätt, B 8645-17
Svea hovrätt, B 2801-19
Svea hovrätt, B 10655-18
Svea hovrätt, B 3695-19
Svea hovrätt, B 5619-19
Svea hovrätt, B 9039-18
Svea hovrätt, B 99-19
Svea hovrätt, B 9091-19
Svea hovrätt, B 7318-18
Svea hovrätt, B 8724-19
Svea hovrätt, B 5877-19
Svea hovrätt, B 8143-19
Svea hovrätt, B 4370-18
Svea hovrätt, B 4860-19
Svea hovrätt, B 8543-19
Svea hovrätt, B 7390-18
Svea hovrätt, B 10474-19
Svea hovrätt, B 2753-18
Svea hovrätt, B 7291-18
Svea hovrätt, B 2589-19

Svea hovrätt, B 1093-19

Svea hovrätt, B 9204-19

Svea hovrätt, B 5813-19

Svea hovrätt, B 6834-18

Svea hovrätt, B 4229-19

Svea hovrätt, B 11142-19

Svea hovrätt, B 3354-19

Svea hovrätt, B 11348-19

Svea hovrätt, B 366-19

Svea hovrätt, B 7319-18

Tingsrätterna

Västmanlands tingsrätt, B 5488-17